

Ekonomska i socijalna prava žena u BiH

PRIRUČNIK

Finansira
Evropska unija

NAHLA
CENTAR ZA EDUKACIJU
I ISTRAŽIVANJE

vhs
DVV International

Sarajevo, januar 2025. godine

Ekonomska i socijalna prava žena u BiH

PRIRUČNIK

Godina izdanja 2025.

Autor:

Harun Išerić, viši asistent na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu

Voditeljica izrade priručnika:

Elvira Leka, izvršna direktorica CEI NAHLA

Izdavači:

Udruženje Centar za edukaciju i istraživanje Nahla
Institut za međunarodnu saradnju Njemačkog saveza visokih
narodnih škola - DVV International (Ured za Bosnu i Hercegovinu)
SARA-Srebrenica

Za izdavače:

Sehija Dedović
Dženita Džano
Valentina Gagić

Priručnik je nastao u okviru projekta „**Od osnaživanja do promjene – ambasadorice i ambasadori ženskih prava u Bosni i Hercegovini**“, koji finansira Evropska unija, a DVV International – Ured za BiH ga realizuje s partnerskim organizacijama Centrom za edukaciju i istraživanje NAHLA i Udruženjem SARA-Srebrenica. Sadržaj je isključiva odgovornost partnera na projektu i ne odražava nužno stav Evropske unije.

Sadržaj

UVOD	5
NAPOMENE AUTORA	6
Međunarodni i regionalni okvir za ekonomska i socijalna prava	7
Međunarodni pravni okvir za ekonomska i socijalna prava žena.....	9
Nacionalni normativni i institucionalni okvir	12
EKONOMSKA PRAVA ŽENA	20
Pravo na rad i prava u vezi s radom.....	20
Zaštita prava na rad i prava u vezi s radom.....	26
Prava u slučaju nezaposlenosti	27
SOCIJALNA PRAVA ŽENA	29
Pravo na zdravlje i zdravstvenu zaštitu.....	30
Medicinski potpomognuta oplodnja.....	32
Seksualno i reproduktivno zdravlje	34
Socijalna zaštita.....	35
Zaštita trudnica u radnom odnosu	35
Naknada porodiljama koje su nezaposlene i zaštita porodica s djecom.....	37
Zaštita prava	44
GEOGRAFSKI FOKUS	46
Pravo na rad i prava u vezi s radom.....	46
Finansiranje medicinski potpomognute oplodnje.....	49
Zaštita trudnica.....	50
Zaštita porodilja	51
ZAŠTITA OD NASILJA U PORODICI	54
RIJEČ-DVIJE NA KRAJU	59

Korištene skraćenice

Bosna i Hercegovina	BiH
Brčko distrikt Bosne i Hercegovine	BD BiH
Evropska konvencija za ljudska prava	ECHR
Evropska socijalna povelja (revidirana)	ECS
Evropska unija	EU
Evropski komitet za socijalna prava	ECSR
Evropski sud za ljudska prava	ECtHR
Federacija Bosne i Hercegovine	FBiH
Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena	CEDAW
Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima	ICESCR
Republika Srpska	RS
Tuzlanski kanton	TK
Ujedinjeni narodi	UN
Komitet UN-a za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena	CEDAW
Komitet UN-a za socijalna, ekonomska i kulturna prava	CESR
Unsko-sanski kanton	USK
Ustavni sud Bosne i Hercegovine	US BiH
Vijeće Evrope	CoE

Uvod

Socijalna i ekonomska prava žena ključna su za njihovu ravnopravnost i kvalitet života, a njihovo ostvarivanje ima direktan utjecaj na razvoj zajednice i društva u cjelini.

Poznavanje tih prava daje ženama mogućnost da se zauzmu za sebe, svoju porodicu i zajednicu, doprinoseći na taj način smanjenju nejednakosti i povećanju društvene pravde. Ovaj priručnik nastao je kao dio projekta „**Od osnaživanja do promjene – ambasadorice i ambasadori ženskih prava u Bosni i Hercegovini**“, s ciljem da ženama pruži praktične alate, smjernice i znanje potrebno za razumijevanje i ostvarivanje njihovih prava.

Priručnik objedinjuje informacije o međunarodnim standardima i nacionalnim zakonima koji regulišu socijalna i ekonomska prava, pružajući praktične primjere kako se ti propisi mogu primijeniti u stvarnom životu. Posebno se fokusira na prava žena vezana za rad, nezaposlenost i socijalnu sigurnost, kao i na procedure potrebne za njihovo ostvarivanje. U priručniku ćete naći i konkretne studije slučaja, poput prakse Ustavnog suda BiH i Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH, koje nude dublji uvid u primjenu zakona u svakodnevnim situacijama.

Posebna pažnja posvećena je primjerima iz Unsko-sanskog kantona, Tuzlanskog kantona i regije Birač, kako bi se ilustrovalo kako se određena prava ostvaruju u različitim lokalnim kontekstima i s kojim se izazovima žene u tim zajednicama najčešće susreću. Cilj je osnažiti žene da postanu ambasadorice ekonomskih i socijalnih prava u svojim lokalnim sredinama. Kroz dodatne edukacije, one će dobiti ne samo znanja i vještine, već i motivaciju da budu predvodnice promjena, radeći na unapređenju položaja žena i izgradnji pravednijeg društva.

Napomene autora

Ekonomska, socijalna i kulturna prava svrstavaju se u ljudska prava druge generacije, za razliku od političkih i građanskih prava, koja pripadaju prvoj generaciji.

Izraz „ljudska prava druge generacije“ ukazuje na njihov hronološki razvoj u kontekstu rane industrijalizacije te pojave i jačanja radničke klase. Ekonomska i socijalna prava zauzimaju drugo mjesto u hijerarhiji vrijednosti ljudskih prava i odnose se na drugačije, novije vrijednosti koje su nastale u novom društvenom kontekstu, odgovarajući savremenim potrebama čovjeka, jer je ljudsko dostojanstvo zahtijevalo više od pukog suzdržavanja države od miješanja u građanska i politička prava.

Za razliku od građanskih i političkih prava, koja pred državu postavljaju negativnu obavezu – suzdržavanja od miješanja u prava i slobode, ekonomska i socijalna prava postavljaju na državu teret pozitivne obaveze i zahtijevaju njeno aktivno djelovanje, odnosno „stvaranje(m) političkih i ekonomskih pretpostavki i usvajanje efikasnih mjera za njihovo ostvarivanje“¹.

Dakle, ekonomska i socijalna prava stavljaju građane u poziciju povjerioca u odnosu na državu (blagostanja), kojoj se propisuje određeno **činjenje**², pa su zbog toga poznata kao „povjerilačka prava“ (*droits-créances*). Ova prava se poimaju, također, kao „prava jednakosti“ (*droits-égalité*).

1 Bakšić-Muhtić, Jasna. Ženska prava: u sistemu ljudskih prava. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2006, str. 131.

2 Krstić, Ivana, Marinković, Tanasije. Evropsko pravo ljudskih prava. Beograd: Savjet Evrope – Kancelarija u Beogradu, 2016, str. 95.

Ekonomska, socijalna i kulturna prava podrazumijevaju sljedeće:³

- pravo na rad;
- pravo na pravične uvjete rada;
- pravo na pravičnu zaradu i jednaku nagradu za rad jednake vrijednosti;
- pravo na sigurne i zdrave uvjete rada;
- pravo na napredovanje u skladu s godinama staža i sposobnostima;
- pravo na odmor, razumno ograničenje radnog vremena, povremena plaćena odsustva;
- pravo na organiziranje (sindikalna prava i slobode);
- pravo na socijalnu sigurnost;
- pravo porodice, djece i maloljetnika na zaštitu;
- pravo na odgovarajući životni standard i zaštitu od gladi;
- pravo jedinke na najveći stepen fizičkog i mentalnog zdravlja;
- pravo na obrazovanje;
- pravo roditelja na moralni i vjerski odgoj u skladu sa njihovim uvjerenjima;
- pravo na učestvovanje u kulturnom životu;
- pravo korištenja dostignućima nauke i tehnologije;
- prava koja proističu iz autorskih prava;
- pravo na slobodu u oblastima nauke i stvaralaštva;
- pravo na uvjete koji osiguravaju razvoj i širenje nauke i kulture.

Međunarodni i regionalni okvir za ekonomska i socijalna prava

Ekonomska, socijalna i kulturna prava, odnosno najznačajnija prava u oblasti obrazovanja, zdravlja, socijalne zaštite, zapošljavanja, na međunarodnom nivou, sakupljena su u Međunarodnom paktu za ekonomska, socijalna i kulturna prava (ICESCR), koji je Opća skupština UN-a usvojila 1966. godine. Zajedno sa svojim *bratom blizancem* – Međunarodnim paktom za građanska i politička prava – čini međusobno isprepleten i uvezan sistem zaštite ljudskih prava na međunarodnom (UN) nivou.

Drugi relevantni međunarodni dokumenti koji partikularno reguliraju ovaj set ljudskih prava, odnosno, uređuju obje vrste prava, ali iz perspektive specifične društvene grupe, jesu: Konvencija o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica (donesena 1990. godine), Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (donesena 1979. godine), Konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije (donesena 1965. godine), Konvencija o pravima djeteta (donesena 1989. godine), Konvencija o pravima osoba s invaliditetom (donesena 2006. godine), kao i konvencije i preporuke koje je donijela Međunarodna organizacija rada i UNESCO. **Agenda UN-a za održivi razvoj do 2030. godine** sadrži 17 ciljeva i 169 potciljeva, koji su isprepleteni s ekonomskim i socijalnim pravima.⁴

³ Bakšić-Muftić, Jasna. Ženska prava: u sistemu ljudskih prava. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2006, str. 133-134.

⁴ Generalna skupština UN-a, Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development, Goals, A/RES/70/1, 21. 10. 2015, str. 1. Dostupno na: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_70_1_E.pdf&ved=2ahUKEwiv4tqjh9GK-AxU0gf0HHevL0oMQFnoECBoQAQ&usq=A0vVaw3JsAak82cmVjbSlsfapdOK, pristupljeno 30. 12. 2024.

Nadzor nad provedbom ICESCR-a provodi Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava i to posredstvom pojedinačnih pritužbi kao i periodičnog izvještavanja država popisnica ICESCR-a o njegovoj provedbi. BiH je sukcesijom preuzela ICESCR, dok od 2012. godine pojedinci mogu pokrenuti postupke protiv BiH zbog nepoštivanja prava i sloboda. Do kraja 2024. godine BiH je podnijela **tri periodična izvještaja** o provedbi ICESCR-a.⁵ U posljednjim, **Zaključnim zapažanjima** o trećem periodičnom izvještaju BiH (iz oktobra 2021. godine), Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava je istakao kako BiH treba preispitati domaće zakonodavstvo na način da se prava i slobode iz ICESCR-a u potpunosti inkorporiraju te da BiH mora preduzeti sve potrebne mjere kako bi osigurala uživanje prava zagarantovanih ICESCR-om, bez obzira na mjesto prebivališta njenih građana.⁶

Kad je riječ o regionalnim instrumentima za zaštitu ljudskih prava, Afrička povelja o pravima čovjeka i naroda posebno garantuje ekonomska i socijalna prava, dok to djelimično čini i Američka konvencija o pravima čovjeka. U Vijeću Evrope⁷, vodeći instrument zaštite ljudskih prava – ECHR – sadrži isključivo garanciju političkih i građanskih prava. Sestrinski dokument – Revidirana ECS – ekskluzivno garantuje ekonomska i socijalna prava.

Evropski sud za ljudska prava je kroz svoju praksu **interpretirao prava i slobode** na način da im je dao sadržaj socijalnih prava.⁸ Tako su zdravstvena prava protumačena u svjetlu prava na privatni i porodični život te zabranu mučenja; radnička prava u kontekstu zabrane prinudnog ili ropskog rada; sindikalna prava u svjetlu slobode udruživanja; socijalne beneficije i penzije u kontekstu prava na privatni i porodični život i prava na imovinu; stambena pitanja u svjetlu prava na dom, prava na imovinu, prava na slobodu kretanja.

5 Izvještaji dostupni na web stranici Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH: https://www.mhrr.gov.ba/ljudska_prava/default.aspx?id=10560&langTag=bs-BA, pristupljeno 30. 12. 2024.

6 Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava, Zaključna zapažanja o trećem periodičnom izvještaju BiH, E/C.12/BH/CO/3, 11. 10. 2021, para. 5 i 7. Dostupno na: <https://www.mhrr.gov.ba/PDF/LjudskaPrava/Izvjestaj11032022.pdf>, pristupljeno 30. 12. 2024.

7 Treba spomenuti još dva akta koja je donijela Parlamentarna skupština Vijeća Evrope: Rezoluciju Vijeća Evrope koja se odnosi na zaštitu dostojanstva žena i muškaraca na poslu (29. maja 1990. godine), Preporuku Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope 1700(2005) o suzbijanju diskriminacije žena kao radne snage i na radnom mjestu (27. aprila 2005. godine). Ovdje treba spomenuti još i pravne propise EU: Preporuku Evropske komisije koja se odnosi na zaštitu dostojanstva žena i muškaraca na poslu, uključujući borbu protiv seksualnog uznemiravanja (27. novembra 1991. godine), Direktivu Vijeća Evrope 86/378/EE3 o implementaciji načela jednakih mogućnosti i jednakog tretiranja muškaraca i žena u pitanjima zapošljavanja i obavljanja zanimanja (5. jula 2006. godine).

8 Evropski sud za ljudska prava, Guide on the case-law of the European Convention on Human Rights: Social rights, Strasbourg: Vijeće Evrope/Evropski sud za ljudska prava, 2024. Dostupno na: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_social_rights_eng&ved=2ahUKewiyiYGEkcSKAxUNGRAIHXkCLVgQFnoECB00A0&usq=A0v-YawIVJ23H7wRIRJV70d9A1Xlw, pristupljeno 30. 12. 2024.

ECS stavlja veliki naglasak na pravo na rad, pravedne uvjete rada, prava u oblasti materinstva za zaposlene žene i pravo na dostojanstvo na radu i druga ključna prava u oblastima zdravstva, socijalne sigurnosti i obrazovanja. Revidirana ECS, također, štiti prava određenih društvenih grupa kao što su osobe koje žive s invaliditetom i starije osobe. Evropski komitet za socijalna prava uspostavljen je da nadgleda implementaciju Revidirane ECS. Taj nadzor uključuje sistem redovnog izvještavanja država potpisnica

Revidirane ECS i mehanizam za kolektivne žalbe. Kolektivne žalbe mogu podnijeti sindikati, međunarodne i nacionalne organizacije poslodavaca i međunarodne nevladine organizacije. Samo je 16 država prihvatilo nadležnost Komiteta da razmatra pojedinačne žalbe. BiH još uvijek nije potpisala niti ratifikovala protokol koji omogućava podnošenje kolektivne žalbe. Posljednji periodični izvještaj o provedbi Revidirane ECS je BiH podnijela za period 2018–2022. godina.

Međunarodni pravni okvir za ekonomska i socijalna prava žena

ICESCR samo na dva mjesta spominje žene, i to u članu 3, u kojem se proklamira jednakost muškaraca i žena u uživanju ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava (*Države članice ovog pakta obavezuju se da osiguraju jednako pravo muškarcima i ženama da uživaju sva ekonomska, socijalna i kulturna prava koja su nabrojena u ovom paktu*), kao i u članu 7, u kojem se garantuje jednakost s muškarcima u uvjetima rada kao i u nagradama za rad (... žene moraju da imaju garanciju da uvjeti njihovog rada nisu gori od uvjeta koje koriste muškarci i primaju istu nagradu kao oni za isti rad). Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava jasno je **stavio do znanja** da se zabrana diskriminacije i garancija jednakosti prožimaju i da su primjenjive na sve odredbe pakta i da ove obaveze stupaju na snagu odmah.⁹

U **Općem komentaru broj 16**¹⁰ iz 2005. godine o ravnopravnosti muškaraca i žena u uživanju ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, Komitet je istakao kako odredba o jednakosti nije samostalna, već se mora čitati zajedno sa svakim pojedinačnim pravom i slobodom (para. 2). Jednako pravo muškaraca i žena na uživanje ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, kao i na sva ljudska prava, nameće državama potpisnicama tri nivoa obaveza – obavezu poštivanja, zaštite i ispunjavanja (para. 17).

⁹ Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava, General comment no. 20, Non-discrimination in economic, social and cultural rights (art. 2, para. 2, of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), E/C.12/GC/20, 2. 7. 2009, para. 7–9. Dostupno na: <https://digitallibrary.un.org/record/659980?v=pdf>, pristupljeno 30. 12. 2024.

¹⁰ Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava, General Comment No. 16: The Equal Right of Men and Women to the Enjoyment of All Economic, Social and Cultural Rights (Art. 3 of the Covenant), E/C.12/2005/4, 11. 8. 2005. Dostupno na: <https://www.refworld.org/legal/gener-al/cescr/2005/en/33346>, pristupljeno 30. 12. 2024.

Obaveza poštivanja znači da su države potpisnice dužne da se suzdrže od diskriminativnih radnji koje direktno ili indirektno rezultiraju u uskraćivanju jednakog prava muškaraca i žena u uživanju ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava (para. 18). Obaveza zaštite zahtijeva od država članica da preduzmu korake usmjerene direktno na eliminaciju predrasuda, običaja i svih drugih praksi koje održavaju pojam inferiornosti ili superiornosti bilo kojeg od spolova, te stereotipne uloge muškaraca i žena (para. 19).

Obaveza ispunjenja zahtijeva od država da poduzmu korake kako bi osigurale u praksi, muškarcima i ženama, uživanje njihovih ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava na principu jednakosti (para. 21).

Agenda UN-a za održivi razvoj do 2030. godine ima za cilj da podstakne osnaživanje žena i djevojčica u ekonomskoj, socijalnoj i ekološkoj sferi.¹¹

Relevantne konvencije koje je donijela Međunarodna organizacija rada su: Preporuka o jednakim naknadama – broj 90 (1951. godina), Konvencija o jednakim naknadama – broj 100 (1951. godina), Konvencija o najnižim standardima socijalne sigurnosti – broj 102 (1952. godina), Konvencija o diskriminaciji u odnosu na zaposlenje i zanimanje – broj 111 (1958. godina), Preporuka o radnoj sredini (zagađenje zraka, buka i vibracije) – broj 156 (1977. godina), Konvencija o jednakim mogućnostima i tretmanu za radnike i radnice (radnici s porodičnim obavezama) – broj 156 (1981. godina), Konvencija o zaštiti materinstva – broj 183 (2000. godina).

¹¹ Generalna skupština UN-a, Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development, Goals, A/RES/70/1, 21. 10. 2015, str. 1. Dostupno na: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_70_1_E.pdf, pristupljeno 30. 12. 2024.

Najznačajniji UN-ov dokument koji tangira ekonomska i socijalna prava žena je Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW). CEDAW se bavi općim ekonomskim i socijalnim pravima koja, pod jednakim uvjetima i bez diskriminacije na osnovu spola, pripadaju ženama. Nadzor nad njenom provedbom vrši Komitet za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena, i to kroz periodične državne izvještaje i pojedinačne žalbe. BiH je svoj posljednji izvještaj podnijela 2018. godine.

Ekonomska prava žena koja garantuje CEDAW su sljedeća:

- pravo na rad kao neotuđivo pravo svih ljudi (član 11 stav 1 t. a);
- pravo na jednake mogućnosti zapošljavanja, uključujući i primjenu jednakih kriterija pri izboru kandidata na radno mjesto (član 11 stav 1 t. b);
- pravo na slobodan izbor profesije i zaposlenja, pravo na unapređenje, sigurnost zaposlenja i sva prava i uslovi koji proističu iz rada, kao i pravo na stručno osposobljavanje i pravo na privremeno dodatno osposobljavanje (član 11 stav 1 t. c);
- pravo na jednak nagradu, uključujući i beneficije, kao i na jednak tretman za jednak rad i jednak tretman pri ocjenjivanju kvaliteta rada (član 11 stav 1 t. d);
- pravo na socijalnu zaštitu, posebno u slučaju odlaska u penziju, nezaposlenosti, bolesti, invalidnosti, starosti i druge nesposobnosti za rad, kao i pravo na plaćeno odsustvo (član 11 stav 1 t. e);

- pravo na zdravstvenu zaštitu, uključujući i zaštitu bioloških i reproduktivnih funkcija žena (član 11 stav 1 t. f);
- zabranu, pod prijetnjom preduzimanja sankcija, davanja otkaza zbog trudnoće ili porodiljskog odsustva ili diskriminacije prilikom otpuštanja sa posla zbog bračnog stanja (član 11 stav 2 t. a);
- uvođenje plaćenog porodiljskog odsustva ili sličnih socijalnih beneficija, bez gubljenja prava na ranije radno mjesto, primanja po osnovu staža i socijalna primanja (član 11 stav 2 t. b).

Socijalna prava žena koja garantuje CEDAW su:

- podsticanje osiguranja pomoćnih društvenih službi, kako bi se roditeljima omogućilo da usklade obiteljske obaveze s obavezama na radnom mjestu i učešćem u društvenom životu, posebno podsticanjem osnivanja i razvoja mreža ustanova za brigu o djeci (član 11 stav 2 t. c);
- osiguranje posebne zaštite žena za vrijeme trudnoće na onim radnim mjestima za koja je dokazano da su štetna za trudnice (član 11 stav 2 t. d);
- ravnopravna dostupnost zdravstvenih usluga, uključujući i one koje se odnose na planiranje obitelji, odgovarajuće zdravstvene usluge za vrijeme trudnoće, porođaja i u periodu rođenja djeteta, osiguravanje besplatne usluge, a kada je potrebno i odgovarajuće ishrane za vrijeme trudnoće i dojenja (član 12 stav 1 i 2);
- pravo na obiteljska davanja (član 13 stav 1 t. a);
- pravo na bankarske zajmove, hipotekarne i druge vrste finansijskih kredita (član 13 stav 1 t. b);
- pravo na učešće u rekreativnim aktivnostima, sportu i svim drugim oblicima kulturnog života (član 13 stav 1 t. c);
- primjena odredaba na žene na selu: za žene na selu posebno se osigurava da učestvuju u izradi i provođenju planova za razvoj na svim nivoima; da imaju pristup odgovarajućoj zdravstvenoj zaštiti, uključujući informacije, savjete i usluge vezane za planiranje porodice, direktno korištenje programa socijalne zaštite; stjecanje svih vrsta obuke i obrazovanja, formalnog i neformalnog, uključujući opismenjavanje, kao i pristup svim uslugama radi proširivanja njihovih općih tehničkih znanja; organiziranje grupe za samopomoć i zadruga, kako bi ostvarile pristup privrednim djelatnostima putem zapošljavanja ili obavljanja samostalne djelatnosti; dostupnost privrednih kredita i zajmova; olakšica za prodaju proizvoda; odgovarajuće tehnologije i jednakog tretmanu u zemljišnoj i agrarnoj reformi, kao i programa za ponovno naseljavanje; adekvatne životne uvjete u pogledu stanovanja, higijenskih uvjeta, električne energije i snabdijevanja vodom, saobraćaja i veza (član 14 stav 2).

Nacionalni normativni i institucionalni okvir

Ustav BiH u članu II/4 propisuje da je uživanje prava i sloboda propisanih članom II Ustava BiH ili u međunarodnim sporazumima navedenim u Aneksu 1 Ustava BiH osigurano svim osobama u BiH bez diskriminacije po bilo kojem osnovu, uključujući izričito spol.

U Aneksu 1 Ustava BiH navedeno je 15 sporazuma o ljudskim pravima koji će se primjenjivati u BiH, uključujući: (1) ICESCR, (2) CEDAW i (3) Međunarodnu konvenciju o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica. Ovi sporazumi imaju karakter ustavnih odredbi, pa se sudske odluke donesene u redovnom postupku mogu osporavati u skladu s odredbama ovih sporazuma, odnosno prava koja su njima zagantovana.

Ustav FBiH u članu 2 stav 2 tačka 1 izričito garantuje svim osobama na teritoriji FBiH pravo na zaštitu porodice i djece, slobodu na rad, socijalnu zaštitu, zdravstvenu zaštitu, prehranu, utočište i zaštitu manjina i potencijalno ugroženih grupa. Pored toga, izričito se garantuje jednakost pred zakonom i zabrana svake diskriminacije zasnovane, između ostalog, i na spolu. U Aneksu Ustava FBiH navedena su 22 instrumenta za zaštitu ljudskih prava koja imaju pravnu snagu ustavnih odredbi. Među njima su: ECHR, Revidirana ESC, ICESCR, Međunarodna konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena.

Kao primjer ustava kantona, možemo navesti onaj **Tuzlanskog kantona**, koji propisuje da u ostvarivanju svojih nadležnosti Tuzlanski kanton osigurava i provodi sve mjere zaštite ljudskih prava

i sloboda utvrđenih Ustavom BiH i njegovim aneksima, Ustavom FBiH i njegovim Aneksom i ovim ustavom, vodeći računa o jednakopravnosti svih naroda i građana u Kantonu, općinama i gradovima (član 7).

Ustav **Unsko-sanskog kantona** određuje kako će Kanton poduzimati sve potrebne mjere zaštite ljudskih prava i sloboda utvrđenih u članovima 1 do 7, odjeljak A, poglavlja 2 i instrumentima Aneksa Ustava Federacije i ovim ustavom (član II/1). Svi sudovi, organi uprave, institucije koje obavljaju javna ovlaštenja i drugi organi vlasti u Kantonu primjenjivat će i poštovati prava i slobode predviđene u aktima navedenim u Aneksu Ustava Federacije (član II/4).

Ustav **Republike Srpske** propisuje kako su građani RS-a ravnopravni u slobodama, pravima i dužnostima, jednaki pred zakonom i uživaju istu pravnu zaštitu bez obzira na spol (član 10). Ovaj ustav, za razliku od ranije navedenih, detaljnije razrađuju ekonomska i socijalna prava, uključujući ona žena. Tako je propisano da porodica, majka i dijete uživaju posebnu zaštitu (član 36 stav 1). Svakom se garantuje pravo na zaštitu zdravlja (član 37 stav 1), dok je zajamčeno pravo na zdravstvenu zaštitu, u skladu sa zakonom (član 37 stav 2). Djeca, trudnice i stara lica imaju pravo na zdravstvenu zaštitu iz javnih prihoda, a druga lica pod uvjetima utvrđenim zakonom (član 37 stav 3).

Ustav garantuje pravo na rad i slobodu rada (član 39 stav 1). Svako je slobodan u izboru zanimanja i zaposlenja i pod jednakim uvjetima mu je dostupno radno mjesto i funkcija (član 39 stav 3). Zaposlenima može prestati radni odnos protivno njihovoj volji na način i pod uvjetima koji su utvrđeni zakonom i kolektivnim ugovorom (član 39 stav 4). Svako po osnovu rada ima pravo na zaradu, u skladu sa zakonom i kolektivnim ugovorom (član 39 stav 5). Zaposleni imaju pravo na ograničeno radno vrijeme, dnevni i sedmični odmor, te plaćeni godišnji odmor i odsustva, u skladu sa zakonom i kolektivnim ugovorom (član 40 stav 1). Zaposleni imaju pravo na zaštitu na radu, u skladu sa zakonom (član 40 stav 2).

Omladina, žene i invalidi imaju posebnu zaštitu (član 40 stav 3). Pravo zaposlenih i članova njihovih porodica na socijalnu sigurnost i socijalno osiguranje uređuje se zakonom i kolektivnim ugovorom (član 43 stav 1). Jamči se, pod uvjetima utvrđenim zakonom, pravo na materijalno osiguranje za vrijeme privremene nezaposlenosti (član 43 stav 2). Građanima koji su djelimično sposobni za rad osigurava se osposobljavanje za odgovarajući posao i uvjeti za njihovo zapošljavanje, u skladu sa zakonom (član 43 stav 3). Entitet osigurava pomoć i socijalnu sigurnost građanima koji su nesposobni za rad i nemaju sredstva za izdržavanje (član 43 stav 4). Ustavom RS-a je određeno kako RS jamči minimum socijalne sigurnosti (član 61 stav 1).

U raspodjeli nadležnosti između državnog i entitetskog nivoa vlasti, donošenje zakona kao i njihovo provođenje u oblasti ekonomskih i socijalnih prava u nadležnosti je entiteta, a u slučaju FBiH podijeljena je nadležnost FBiH i kantona. Nasuprot takvoj podjeli nadležnosti stoji zajednička obaveza države i entiteta da osiguraju najviši nivo zaštite ljudskih prava i da garantuju jednaku implementaciju ovih prava.¹²

US BiH je, uvažavajući kompleksnu ustavnu strukturu BiH, istakao kako zajednički ustavni standardi složenih država (kao što je BiH), posebno na evropskom nivou, trebaju biti uzeti u obzir prilikom uređenja nekog pitanja i to na način da država uspostavi minimalne zajedničke standarde i prava, a potom da se ostavi mogućnost nižim nivoima vlasti da pruže širi obim prava.¹³ To se, u pogledu ekonomskih i socijalnih prava, uključujući prava žena, još uvijek nije desilo.

U oktobru 2023. godine Vijeće ministara BiH usvojilo je **Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine za period 2023–2027. godina** (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine broj 82/23). Ovaj plan sadrži tri strateška cilja, među kojima je i **„Izrada, implementacija i praćenje programa mjera za unapređenje ravnopravnosti spolova u institucijama vlasti, po prioritetnim oblastima“**, a među prioritetnim oblastima su i: rad, zapošljavanje i pristup ekonomskim resursima; obrazovanje, nauka, kultura i sport; zdravlje, prevencija i zaštita i socijalna zaštita. Akcionim planom su definisana područja djelovanja, odnosno, programi i mjere potrebne za postizanje tog cilja. Nadzor nad implementacijom Gender akcionog plana provodi Agencija za ravnopravnost spolova BiH.

¹² Odluka Ustavnog suda BiH o dopustivosti i meritumu u predmetu broj U 12/09, para. 31.

¹³ Odluka Ustavnog suda BiH o dopustivosti i meritumu u predmetu broj U 12/09, para. 34.

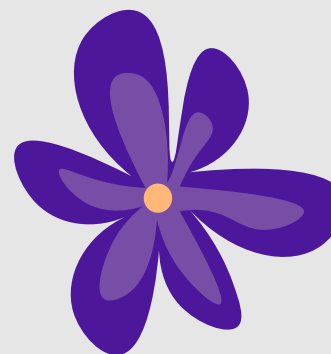
Studija slučaja – praksa Ustavnog suda BiH u predmetu broj U 12/09

U predmetu broj U 12/09, US BiH je cijenio ustavnost člana 35 Zakona o plaćama i naknadama u institucijama BiH (koji glasi: Zaposleni u institucijama Bosne i Hercegovine na porodiljskom odsustvu ima pravo na naknadu u skladu s propisima kojima se uređuje ova oblast prema mjestu uplate doprinosa za svakog zaposlenog), kao i podzakonskog akta, koji je donijelo Vijeće ministara BiH, u vezi s tim članom Zakona – Odluke o načinu i postupku ostvarivanja prava na naknadu na porodiljsko odsustvo u institucijama Bosne i Hercegovine.

Prema ovoj normi, u RS-u je porodiljama zaposlenicama u institucijama BiH garantirano da će primiti puni iznos plaće, dok će porodiljama s prebivalištem u FBiH to zavisiti od regulacije FBiH, kantona ili čak općina, što je dovelo do značajnih razlika. US BiH je, pozivajući se na garanciju jedinstvenog tržišta, istakao kako naknade kao što je porodiljsko odsustvo za zaposlenice u državnim institucijama ne bi trebale zavisiti od mjesta prebivališta osobe, s obzirom na to da ideja o jedinstvenom tržištu podrazumijeva da država treba učiniti jednako privlačnim prilike za zapošljavanje svim građanima Bosne i Hercegovine, bez obzira na granice entiteta, entitetsko državljanstvo ili mjesto prebivališta.

US je zaključio da, s obzirom na to da naknada za porodiljsko odsustvo proizlazi iz radnog odnosa u državnoj instituciji, a ne iz mjesta prebivališta, razlika koju nameće osporena odredba na osnovu mjesta isplate nije adekvatan način za postizanje najvišeg nivoa zaštite ljudskih prava.

Na drugom mjestu US je zaključio kako različito postupanje nije težilo zakonitom cilju niti je bilo proporcionalno. „S obzirom na razlike u naknadama u Republici Srpskoj i Federaciji, pogotovo u kantonima gdje nema nikakvih naknada za porodiljsko odsustvo, osporena odredba sadrži diskriminaciju koja je sama po sebi disproportionalna i čiji intenzitet raste zbog različitosti propisa u Federaciji.“ U konačnici, US BiH je zaključio da je sporna odredba državnog zakona protivna i Konvenciji o ukidanju svih oblika diskriminacije žena i Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima.

Činjenica da ICESCR, CEDAW i Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica imaju karakter ustavnih normi omogućava vođenje postupka za zaštitu prava i sloboda zagarantovanih tim dokumentima pred Ustavnim sudom BiH, a u slučaju njihove potencijalne povrede i pred redovnim sudovima i organima uprave. U tom tzv. apelacionom postupku – postupku zaštite ljudskih prava, potrebno je imati u vidu **Pravila Ustavnog suda BiH** koja uređuju uvjete dopustivosti, odnosno formalne uvjete za razmatranje apelacije.

Drugi vid institucionalne zaštite se ostvaruje u postupku pred **Institucijom ombudsmena za ljudska prava BiH**. Prema Zakonu o Ombudsmenu za ljudska prava BiH, Institucija ombudsmena je uspostavljena s ciljem zaštite i promocije prava i sloboda fizičkih i pravnih lica, kako je garantovano posebno Ustavom Bosne i Hercegovine i međunarodnim sporazumima koji se nalaze u dodatku tog ustava. Postupak pred Institucijom je uređen **Pravilima**. Dva su načina pokretanja postupka: po službenoj dužnosti ili po žalbi pravnog ili fizičkog lica.

Žalba koja se podnosi Instituciji ombudsmena dostavlja se u pisanom obliku putem pošte, faksa, e-maila ili lično. Žalba treba biti sastavljena na formularu čiji izgled i sadržaj propisuje Institucija ombudsmena, a dostupan je na njenoj web stranici.

Pri Instituciji ombudsmena djeluje Odjel za praćenje ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, koji se bavi pitanjima kršenja prava koja čine vlasti u BiH i poteškoća u ostvarivanju prava proisteklih iz ICESCR-a, kao i Revidirane ESC, a **posebno u slučajevima kada utvrdi**:¹⁴

- bilo kakav oblik diskriminacije zasnovan na rasi, boji, spolu, jeziku, političkom ili kakvom drugom mišljenju, nacionalnom ili socijalnom porijeklu, imovinskom stanju, rođenju ili kakvoj drugoj okolnosti;
- povrede prava na odmor, razonodu, razumno ograničenje radnog vremena i povremena plaćena odsustva, kao i naknadu za praznične dane;

- povredu prava koje ima svako lice na osnivanje i članstvo u sindikatima;
- povredu prava na posebnu zaštitu koje imaju zaposlene žene u slučaju poroda;
- povredu prava na pravedne uvjete rada i prava na sigurne i zdrave uvjete rada;
- povredu prava na štrajk;
- povredu prava na korištenje službi socijalne zaštite;
- povredu prava na obrazovanje, a posebno prava na osnovno i srednje školovanje;
- onemogućavanje prava na učestvovanje u kulturnom životu.

¹⁴ Web stranica Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH, dostupno na: <https://www.ombudsmen.gov.ba/Default.aspx?id=17&lang=BS>, pristupljeno 30. 12. 2024.

Institucija ombudsmana je u **2023. godini** zaprimila 2.794 žalbe, od čega su se 743 odnosile na kršenje ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava¹⁵, što je povećanje broja žalbi u odnosu na prošlogodišnji period¹⁶. Zaprimitljene žalbe su se prvenstveno odnosile na povrede prava iz radnih odnosa (233), potom prava na penziju (174), komunalne usluge (132), socijalnu zaštitu (97), zdravstvo (50), obrazovanje (41), ekologiju i zaštitu okoliša (16).¹⁷

Postupak pred Institucijom ombudsmana može rezultirati preporukama koje, iako nisu pravno obavezujuće, djeluju snagom autoriteta na organe uprave i sudove. Tokom **2023. godine**, a zaključno sa 30. 6. 2023. godine (period obuhvaćen istraživanjem), Institucija ombudsmana uputila je ukupno 154 preporuke, od čega je u potpunosti i u ostavljenom roku realizovano 46 preporuka (30%), dok je 108 preporuka registrovano s različitim stepenima realizacije, kako slijedi: u 38 slučajeva je ostvarena saradnja (24%), u osam slučajeva (5%) preporuka je djelimično realizovana, u 35 slučajeva (23%) nije zaprimljen nikakav odgovor na upućenu preporuku, a 27 preporuka (18%) nije realizovano.¹⁸ Odjel za ekonomska, socijalna i kulturna prava je u 2023. godini **uputio** 89 preporuka, od čega 35 u oblasti radnih odnosa¹⁹, 12 u oblasti zdravstva²⁰, sedam u oblasti socijalne zaštite²¹.

Institucija ombudsmana, osim redovnih, objavljuje i specijalne izvještaje o pitanjima koja su od javnog značaja i hitnog karaktera. Tako je 2014. godine objavila **Specijalni izvještaj** o stanju zaštite majke i materinstva na području FBiH.

¹⁵ Džumhur, Jasminka, Jukić, Nives, Vranješ, Nevenko. Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine za 2023. godinu, Banja Luka: Institucija ombudsmana za ljudska prava, 2024, str. 20. Godišnji izvještaji dostupni na web stranici Institucije ombudsmana: <https://www.ombudsmen.gov.ba/Dokumenti.aspx?id=27&tip=1&lang=BS>.

¹⁶ Džumhur, Jasminka, Jukić, Nives, Vranješ, Nevenko. Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine za 2023. godinu, Banja Luka: Institucija ombudsmana za ljudska prava, 2024, str. 12.

¹⁷ Džumhur, Jasminka, Jukić, Nives, Vranješ, Nevenko. Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine za 2023. godinu, Banja Luka: Institucija ombudsmana za ljudska prava, 2024, str. 20.

¹⁸ Džumhur, Jasminka, Jukić, Nives, Vranješ, Nevenko. Analiza realizacije preporuka Ombudsmana za ljudska prava BiH, Banja Luka: Institucija ombudsmana za ljudska prava, 2024, str. 24. Specijalni izvještaji dostupni na web stranici Institucije ombudsmana: <https://www.ombudsmen.gov.ba/Dokumenti.aspx?id=27&tip=1&lang=BS>.

¹⁹ Džumhur, Jasminka, Jukić, Nives, Vranješ, Nevenko. Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine za 2023. godinu, Banja Luka: Institucija ombudsmana za ljudska prava, 2024, str. 81.

²⁰ Džumhur, Jasminka, Jukić, Nives, Vranješ, Nevenko. Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine za 2023. godinu, Banja Luka: Institucija ombudsmana za ljudska prava, 2024, str. 99.

²¹ Džumhur, Jasminka, Jukić, Nives, Vranješ, Nevenko. Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine za 2023. godinu, Banja Luka: Institucija ombudsmana za ljudska prava, 2024, str. 93.

Praksa Institucije ombudsmena Ž-SA-04-255/23, preporuka broj P-134/23

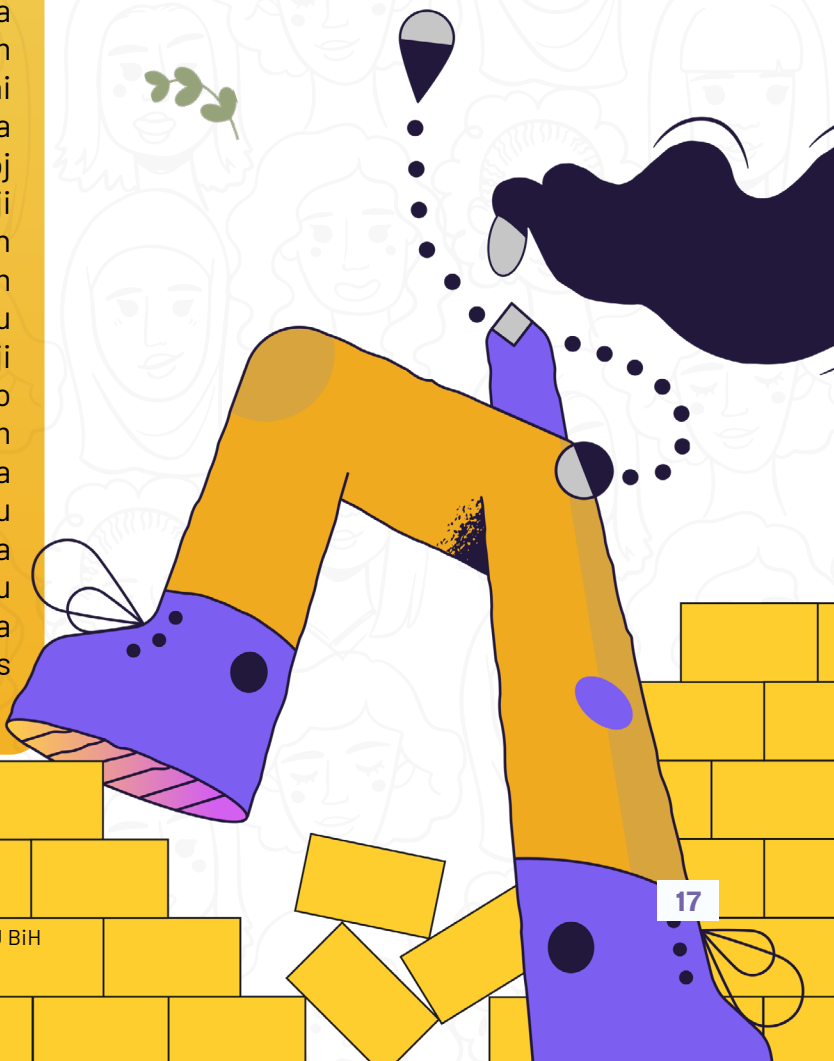
Žalitelj žalbom ukazuje na povredu prava iz zdravstvenog osiguranja. Usljed komplikacija u trudnoći, supruga žalitelja je bila hospitalizirana zbog bolesti fetusa, te joj je usljed nemogućnosti adekvatnog terapijskog tretmana u BiH preporučen nastavak liječenja u specijalizovanoj ustanovi u drugoj državi.

Nosilac zdravstvenog osiguranja je u pogledu inicijalnog zahtjeva žalitelja za upućivanjem na liječenje u inostranstvo obustavio postupak, iz razloga što je pacijent obavio liječenje, lično platio troškove te isti zahtjev nastavio tretirati kao zahtjev za refundaciju, odnosno sufinansiranje troškova liječenja, a po kojem je negativno riješeno.

Ombudsmeni BiH u ovom slučaju ilustruju nedovoljnu senzibiliziranost pružaoca zdravstvenih usluga, koji u ovakvim slučajevima trebaju biti posebno savjesni i ukazati osiguranicima na prava koja eventualno mogu ostvariti te u što većoj mjeri rasteretiti pacijente kojima predstoji liječenje, a ne prebacivati odgovornost na njih ukoliko nisu bili upoznati s administrativnom procedurom. Ombudsmeni BiH smatraju da posljedice ne mogu snositi građani koji redovno uplaćuju doprinose za zdravstveno osiguranje, a posebno pacijenti s teškim oboljenjima. Posebno zabrinjava činjenica da je nadležni nosilac osiguranja u procesu rješavanja o zahtjevu za refundiranje troškova liječenja u inostranstvu zatražio informaciju od žalitelja je li dobio finansijska sredstva o osnovu donacija/humanitarne pomoći, s naznakom o iznosu sredstava.

Praksa Institucije ombudsmena, preporuka broj P156/22

Razmatrajući odredbe zakonodavstva entiteta RS prema kojem je osnova za primanje porodijske naknade sjedište poslodavca, te odredbe zakonodavstva FBiH prema kojem je osnov prebivalište porodilje, **Ombudsmeni jedoni preporuku entitetskim vladama da iznađu efikasan mehanizam s ciljem prevazilaženja poteškoća u ostvarivanju prava na porodijsku naknadu u situaciji kada se mjesto rada i prebivališta zaposlenice nalaze u različitim entitetima.**

Besplatnu pravnu pomoć u postupku pred US BiH i Institucijom ombudsmena mogu pružiti nevladine organizacije:

Udruženje „Vaša prava Bosne i Hercegovine“

Ulica Safeta Hadžića broj 66A
033/789-105 sarajevo@vasaprava.org
<https://pravnapomoc.app/about>

Ured u Tuzli

Rudarska 63, 75000 Tuzla
035/210-210 tuzla@vasaprava.org
<https://pravnapomoc.app/about>

Pod određenim uvjetima, možete dobiti i **besplatnu pravnu pomoć od javnih institucija**, kao što su:

Kantonalni zavod za pružanje pravne pomoći Tuzlanskog kantona

Džafer mahala 51, 75000 Tuzla
035/369-391 kzppp@tk.kim.ba
<https://www.vladatk.kim.ba/kantonalni-zavod-za-pruzanje-pravne-pomoci>

Centar za pružanje besplatne pravne pomoći Republike Srpske - kancelarija Istočno Sarajevo

Stefana Nemanje 13
71123 Istočno Sarajevo
057/310-451
centaris@teol.net

Kantonalni zavod za pružanje pravne pomoći Unsko-sanskog kantona

Viteške brigade 10, 77000 Bihac
037/224-192

Centar za pružanje besplatne pravne pomoći Republike Srpske - kancelarija Bijeljina

Majevička 33-35, 76300 Bijeljina
055/292-442 055/292-440
ppomoc.bn@teol.net

Nakon što se okonča postupak pred US BiH – kao posljednjim efektivnim pravnim lijekom – moguće je obratiti se tijelima UN-a zaduženim za nadzor nad implementacijom ovih ugovora: **Komitetu za ekonomska, socijalna i kulturna prava i Komitetu za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena.**

Do kraja 2024. godine nije bilo pojedinačnih postupaka pred ovim komitetima protiv BiH. Vjerovatno zbog toga što ECHR ima specifičan položaj u Ustavu BiH te je njegov autoritet u javnosti snažniji i prisutniji nego autoritet UN-ovih tijela za ljudska prava, iako ona često imaju praksu i stavove koji su povoljniji za potencijalne žalitelje. Treba naglasiti da, ukoliko se pojedine životne situacije mogu protumačiti u kontekstu nekog ljudskog prava ili slobode zagarantovanih ECHR-om, u tom slučaju je moguće pokrenuti i postupak pred Evropskim sudom za ljudska prava.

Što se tiče procjene stanja ekonomskih i socijalnih prava žena, izvještaji i zapažanja nevladinih organizacija zauzimaju važno mjesto. U **Narandžastom izvještaju 7** – Izvještaj o stanju ljudskih prava žena u Bosni i Hercegovini u 2021. godini²², među četiri prioritete mjere koje treba poduzeti nalaze se one u oblasti ekonomskih i socijalnih prava, i to:

(1) *omogućiti neometan pristup zdravstvenim uslugama od značaja za seksualno i reproduktivno zdravlje žena i*

(2) *unaprijediti zakonski i institucionalni okvir za usklađivanje privatnog i poslovnog života.*²³

22 Sitnić, Admira, Dizdar, Amina, Hasanbegović Vukas, Delila. Narandžasti izvještaj 7 – Izvještaj o stanju ljudskih prava žena u Bosni i Hercegovini u 2021. godini, Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, 2022. Dostupno na: <https://soc.ba/narandzasti-izvjestaj-7-izvjestaj-o-stanju-ljudskih-prava-zena-u-bosni-i-hercegovini-u-2021-godini/>, pristupljeno 30. 12. 2024.

23 Sitnić, Admira, Dizdar, Amina, Hasanbegović Vukas, Delila. Narandžasti izvještaj 7 – Izvještaj o stanju ljudskih prava žena u Bosni i Hercegovini u 2021. godini, Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, 2022, str. 8-9. Dostupno na: <https://soc.ba/narandzasti-izvjestaj-7-izvjestaj-o-stanju-ljudskih-prava-zena-u-bosni-i-hercegovini-u-2021-godini/>, pristupljeno 30. 12.

Kako to zapažaju autori Izvještaja: „Iako je donošenje propisa iz oblasti ekonomskih i socijalnih prava žena, neupitno, od velikog značaja, interesantno je na ovom mjestu istaći različitost i neujednačenost prava žena na teritoriji Bosne i Hercegovine, što uzrokuje (ne)povoljniji položaj žena u pogledu novčanih davanja povodom materinstva zavisno od teritorije na kojoj žena majka ima prebivalište.“²⁴

2024.

24 Sitnić, Admira, Dizdar, Amina, Hasanbegović Vukas, Delila. Narandžasti izvještaj 7 – Izvještaj o stanju ljudskih prava žena u Bosni i Hercegovini u 2021. godini, Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, 2022, str. 12. Dostupno na: <https://soc.ba/narandzasti-izvjestaj-7-izvjestaj-o-stanju-ljudskih-prava-zena-u-bosni-i-hercegovini-u-2021-godini/>, pristupljeno 30. 12. 2024.

Ekonomska prava žena

Pravo na rad i prava u vezi s radom

Pravo na rad ne podrazumijeva garanciju prava na rad, već pravo na jednak pristup radu te obavezu države da poduzme odgovarajuće korake kako bi omogućila ostvarenje ovog prava, a u slučaju žena – naročito na jednakim osnovama.

Na ovom mjestu, ovo pravo obuhvata ranije spomenuta prava zagarantovana CEDAW-om (član 11 stav 1 t. a-d, član 11 stav 2 tačka a).

Pravni okvir čine zakoni doneseni na nivou entiteta i to: Zakon o radu FBiH (Službene novine FBiH broj: 26/16, 89/18, 23/20, 49/21, 103/21, 44/22 i 39/24), Zakon o radu Republike Srpske (Službeni glasnik RS-a broj: 1/16, 66/18, 91/21, 119/21, 112/23 i 39/24), Zakon o zaštiti od uznemiravanja na radu (Službeni glasnik RS-a broj 90/21), ali i državni zakoni: Zakon o ravnopravnosti spolova BiH (Službeni glasnik BiH broj 32/10 – prečišćeni tekst) i Zakon o zabrani diskriminacije BiH (Službeni glasnik BiH broj 59/09 i 66/16).

Zakon o ravnopravnosti spolova garantuje punu ravnopravnost u svim oblastima društva, uključujući zapošljavanje i rad (član 2 stav 2), dok se u članu 13 izričito navode radnje koje predstavljaju zabranjenu diskriminaciju na osnovu spola u ovoj oblasti:

- a. neprimjenjivanje jednake plaće i drugih beneficija za isti rad, odnosno za rad jednake vrijednosti;
- b. onemogućavanje napredovanja u poslu pod jednakim uvjetima;
- c. onemogućavanje jednakih uvjeta za obrazovanje, osposobljavanje i stručno usavršavanje;
- d. neravnomjerna prilagođenost radnih i pomoćnih prostorija i opreme poslodavca biološko-fiziološkim potrebama zaposlenika oba spola;
- e. različit tretman zbog trudnoće, porođaja ili korištenja prava na porodiljsko odsustvo, što uključuje i onemogućavanje povratka na isti ili jednako plaćen posao na istom nivou nakon isteka porodiljskog odsustva, kao i različit tretman muškaraca i žena u vezi s donošenjem odluke o korištenju odsustva nakon rođenja djeteta;
- f. bilo koji nepovoljni tretman roditelja ili staratelja u usklađivanju obaveza iz porodičnog i profesionalnog života;
- g. organiziranje posla, podjele zadataka ili na drugi način određivanja uvjeta rada, otkazivanje radnog odnosa, tako da se na osnovu spola ili bračnog statusa zaposleniku dodjeljuje nepovoljniji status u odnosu na druge zaposlenike; svaka druga radnja ili djelo koje predstavlja neki od oblika direktne ili indirektno diskriminacije utvrđene članom 4 ovog zakona.

Zakoni o radu pružaju garanciju posebne zaštite žena i materinstva, uključujući zabranu diskriminacije zbog trudnoće (članovi 105–114 ZoR-a RS-a i članovi 60–70 ZoR-a FBiH), garanciju nediskriminacije i zaštitu u slučaju diskriminacije (članovi 8–13 ZoR-a FBiH i članovi 19–25 ZoR-a RS-a). Tako je izričito propisano u odnosu na šta je zabranjena diskriminacija (član 10 stav 1 ZoR-a FBiH i član 22 stav 1 ZoR-a RS-a):

- a) uvjete za zapošljavanje i izbor kandidata za obavljanje određenog posla,
- b) uvjete rada i sva prava iz radnog odnosa,
- c) obrazovanje, osposobljavanje i usavršavanje,
- d) napredovanje u poslu i
- e) otkazivanje ugovora o radu.

Zakon o zabrani diskriminacije prepoznaje **uznemiravanje, seksualno uznemiravanje i mobing** (koji se posebno veže za radno mjesto kao mjesto počinjenja diskriminacije) kao oblike diskriminacije. Treba napomenuti da u RS-u postoji Zakon o zaštiti od uznemiravanja na radu (Službeni glasnik RS-a broj 90/21), kojim se radnik, grupa radnika ili poslodavac štiti od štete fizičke, psihičke ili seksualne prirode.

Radnje uznemiravanja su sljedeće:

- a) fizički napad ili prijetnja fizičkim napadom,
- b) verbalno napadanje, obraćanje uz viku, prijetnju ili vrijeđanje,
- c) neprimjereno javno komentarisanje ličnih svojstava i osobina radnika,
- d) upućivanje vulgarnih komentara,

- e) neopravdano isključivanje radnika iz radnih procesa i procesa donošenja odluka, oduzimanje radniku sredstava potrebnih za obavljanje posla i zabrana komuniciranja s radnikom,
- f) neopravdano uskraćivanje neophodnih informacija, namjerno davanje pogrešnih informacija ili uputstava u vezi s radom ili radnim procesom,
- g) postavljanje neadekvatno kratkih rokova za izvršenje posla ili neosnovano preopterećivanje radnika radnim zadacima,
- h) dodjeljivanje neadekvatnih poslova u kontinuitetu, koji nisu u skladu sa stručnom spremom i sposobnostima radnika, osim u slučajevima i na način utvrđen propisima kojima se uređuje oblast rada,
- i) neopravdano stalno omalovažavanje rezultata rada radnika,
- j) prikupljanje i obrada podataka o porodičnom, odnosno bračnom statusu i planiranju porodice, zahtijevanje isprava ili drugih podataka koji nisu od neposrednog značaja za obavljanje poslova kod poslodavca ili ostvarivanja prava radnika,
- k) neosnovano kažnjavanje ili uskraćivanje ostvarivanja prava po osnovu rada,
- l) druge radnje koje imaju za cilj ili predstavljaju ugrožavanje dostojanstva, ugleda, ličnog i profesionalnog integriteta, zdravlja i položaja radnika, koje izazivaju strah ili stvaraju neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje, pogoršavaju uvjete rada ili dovode do toga da se radnik izoluje ili navede na to da otkáže ugovor o radu ili drugi ugovor.

Kao što je vidljivo, centralne domaće norme odnose se na zabranu nejednakog postupanja i stavljanja žena u neravnopravan položaj usljed spola, te sa spolom vezanih karakteristika, poput trudnoće. Zbog toga relevantno zakonodavstvo uključuje i Zakon o zabrani diskriminacije BiH (Službeni glasnik BiH broj 59/09 i 66/16). Ovaj zakon izričito propisuje njegovu primjenjivost u oblasti zapošljavanja, rada i radnih uvjeta, uključujući pristup zaposlenju, zanimanju i samozapošljavanju, kao i radne uvjete, naknade, napredovanja u službi i otpuštanje s posla (član 6 stav 1 t. a), te regulira postupak zaštite prava na nediskriminaciju.

Međutim, uprkos solidnom domaćem pravnom okviru, u **Gender akcionom planu BiH** za period 2023–2027. godina zapaženo je sljedeće:

„Uprkos postojanju zakona i propisa protiv rodne diskriminacije, te činjenice da je radno zakonodavstvo u visokoj mjeri usklađeno s domaćim i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova, uključujući i zakonom dozvoljene privremene posebne mjere, žene na poslu ili prilikom zapošljavanja često su suočene s nedosljednostima i nepravilnostima koje otežavaju implementaciju ovih zakona, kao što je pravo na porodiljsko odsustvo, manja plaća za rad jednake vrijednosti i nemogućnost napredovanja (...).“²⁵

Prema izvještajima Institucije ombudsmena (za 2022. i 2023. godinu), relevantne odredbe koje se tiču zabrane diskriminacije trudnica zaobilaze se na način da se zaključuje ugovor o radu na određeno vrijeme, a radni odnos prestaje istekom ugovora o radu, čime se poslodavcima pruža mogućnost da ovaj instrument zloupotrijebe.²⁶

²⁵ Gender akcioni plan BiH za period 2023–2027. godine, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine broj 82/23.

²⁶ Džumhur, Jasminka, Jukić, Nives, Vranješ, Nevenko. Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine za 2022. godinu, Banja Luka: Institucija ombudsmena za ljudska prava, 2023, str. 74. Džumhur, Jasminka, Jukić, Nives, Vranješ, Nevenko. Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine za 2023. godinu, Banja Luka: Institucija ombudsmena za ljudska prava, 2024, str. 96.

Naime, porodilji koja se porodi neposredno prije isteka ugovora poslodavac bi uskraćivao prava zbog isteka ugovora, dok bi, u konkretnom slučaju, Javni fond (u kontekstu mišljenja Institucije ombudsmena, radilo se o Javnom fondu za dječiju zaštitu RS-a) odbio zahtjev za materinski dodatak jer porodilja nije imala status nezaposlene osobe u vrijeme poroda.

Istovremeno, nije dovoljno da javna vlast, kako bi omogućila ženama ostvarenje prava na rad, donese spomenuti normativni okvir, već je potrebno da na odgovarajući način reaguje na **razloge** zbog kojih su radno sposobne žene neaktivne, a to su: briga o djeci i starijima, drugi lični ili porodični razlozi, kao i obeshrabrenost – izostanak vjere da se može naći posao.²⁷

²⁷ Arslanagić-Kalajdžić, Maja, Halilbašić, Muamer, Husić-Mehmedović, Melika, Kadić-Maglajić, Selma, Kapo, Amra, Turulja, Lejla. Polazna studija o ekonomiji brige i njege u Bosni i Hercegovini: Pregled ključnih karakteristika, politika i programskih mogućnosti, Sarajevo: UN Women, 2023, str. 16. Dostupno na: <https://bosniaherzegovina.un.org/bhs/232819-polazna-studija-o-ekonomiji-brige-i-njege-u-bosni-i-hercegovini>, pristupljeno 30. 12. 2024. Slično i u: Strategija zapošljavanja u FBiH 2023–2030. godine, Službene novine FBiH broj 94/23.

Procjena poduzetih mjera u ovom pravcu zahtijeva posebnu analizu, za koju mjesta u ovom dokumentu nemamo, ali ćemo se u nastavku osvrnuti na mjere koje je poduzela i poduzima javna vlast kako bi podstakla zapošljavanje žena, a potom i na institucionalni okvir zaštite prava na rad, kako je prethodno predstavljen.

Na nivou entiteta FBiH, dokumenti koji se tiču javnih politika (Strategija razvoja FBiH 2021–2027. godine, Strategija poljoprivrede i ruralnog razvoja FBiH za period 2021–2027. godine, Strategija zapošljavanja u FBiH 2023–2030. godine u: Službene novine FBiH broj 94/23), prepoznali su podzastupljenost žena u aktivnoj radnoj snazi, kao i negativne trendove i visoke stope radno neaktivnih i nezaposlenih, posebno među pripadnicima ranjivih grupa, kao što su žene, te potrebu za provođenjem mjera i programa obrazovanja i cjeloživotnog učenja (edukacije u oblasti informatičke pismenosti, poduzetništva i sl.) koji žene i sve ostale ugrožene grupe, kroz razne podsticaje, motivišu da se aktivnije uključe u svim oblastima rada (Strategija razvoja FBiH, str. 53; Strategija poljoprivrede i ruralnog razvoja FBiH, str. 19–20; Strategija zapošljavanja, koja zapošljavanje žena naziva „gorućim izazovom“).

Strategija zapošljavanja govori o nužnosti redizajniranja određenih programa u okviru aktivne politike zapošljavanja, u pogledu pripreme za rad, zapošljavanja i samozapošljavanja, jer se žene suočavaju s izrazito smanjenim šansama za zaposlenje, te s povećanim rizikom dugotrajne nezaposlenosti ili odlaskom u inostranstvo.

Iako još uvijek nisu poznati programi zapošljavanja Federalnog zavoda za zapošljavanje za 2025. godinu, ilustracije radi, navest ćemo programe koji su bili aktuelni u 2024. godini, a u kojima su žene navedene izričito kao ciljna grupa. Radi se o sljedećim programima: *Plan sufinansiranja zapošljavanja – Start up* i *Program sufinansiranja zapošljavanja 2024*. Treba napomenuti da i kantonalni zavodi imaju svoje zasebne programe, o kojima, zbog ograničenja, nećemo detaljnije pisati, već se čitatelji upućuju na njihove web stranice i relevantne dokumente.

Plan sufinansiranja samozapošljavanja – Start up, koji je realizovan u saradnju s kantonalnim zavodima za zapošljavanje, predvidio je posebne poticajne mjere za žene (bez obzira na dob, radno iskustvo i stepen obrazovanja) prijavljene na evidenciju nezaposlenih prije dana objave *Javnog poziva/aktiviranja liste prijava „na čekanju“, radi pokretanja i registracije samostalne djelatnosti/privrednog društva*.

Program je predviđao sljedeće poticaje:

- isplaćivanje poticajnih sredstava u iznosu od **650 KM mjesečno, u periodu od 12 mjeseci**,
- iznos bi bio povećan za **50 KM mjesečno**, na ime refundacije dijela troškova pokretanja djelatnosti/društva,
- ukoliko bi u okviru pokrenute djelatnosti/društva korisnica programa zaposlila i drugu osobu/ženu koja je bila prijavljena na evidenciji nezaposlenih, mjesečno će se isplaćivati/refundirati sredstva u iznosu od **600 KM po svakoj zaposlenoj osobi/ženi**, bez obzira na dob, radno iskustvo i stepen obrazovanja, u trajanju od 12 mjeseci.

Zarealizaciju ove mjere bila su predviđena sredstva u iznosu od 4.500.000 KM, dok je u raspodjeli po kantonima TK-u pripalo preko 880.000 KM, a USK-u preko 450.000 KM.

Program sufinansiranja zapošljavanja 2024. kao jednu od ciljnih grupa navodi i žene, kako bi se nezaposlenim ženama „olakšala integracija na tržištu rada i spriječila dugotrajna nezaposlenost, te doprinijelo povećanju stope zaposlenosti žena“. Predviđeni mjesečni iznosi sufinansiranja su bili:

- 700 KM za žene s višom (VI stepen), odnosno visokom stručnom spremom (VII stepen), odnosno, sa završenim prvim ciklusom po Bolonjskom procesu (180/240 ECTS) i drugim ciklusom (300 ECTS), u trajanju od 12 mjeseci,
- 650 KM za žene koje ne pripadaju gornjoj kategoriji, bez obzira na stručnu spremu, u trajanju od šest ili 12 mjeseci.

U raspodjeli po kantonima, za ovaj program su bili predviđeni sljedeći iznosi: TK-u 680.000 KM, a USK-u 350.000 KM.

Ostali relevantni programi koje je implementirao Federalni zavod za zapošljavanje su: *Sufinansiranje zapošljavanja i samozapošljavanja Roma u 2024. godini*, *Obuka za tržište rada 2024*, *Sufinansiranje samozapošljavanja u oblasti poljoprivrede 2024*, *Obuka i rad kod poznatog poslodavca 2024* i *Program Start up – druga prilika 2024*. Nijedan od ovih programa nije sadržavao specifične poticajne mjere za žene, dok je *Program Start up – druga prilika* predviđao povećanje osnovnog iznosa sufinansiranja za 10% u slučaju zapošljavanja posebne kategorije nezaposlenih osoba. Među njima nisu žene, ali jesu: radno sposobne osobe s invaliditetom, supružnici osoba s invaliditetom od 60% i više, Romi, samohrani roditelji, staratelji i hranitelji njihove djece, roditelji djeteta s posebnim potrebama i roditelji teško bolesne djece, žrtve nasilja, žrtve nasilja u obitelji (koje su najčešće žene) i djeca žrtava nasilja, civilne žrtve rata i dr.

Aktivnosti Federalnog zavoda za zapošljavanje „nisu jasno promovirane različitim medijskim kanalima“, već se predstavljaju isključivo u vidu poziva na internet stranicama Zavoda, te „vrlo često ne dopiru do željene publike“²⁸. Zbog toga je nužno redovno provjeravati objavljeni sadržaj na web stranici **Zavoda**, gdje se često i najavljuje objavljivanje javnog poziva za učešće u nekim programima. Međutim, žene koje imaju ograničen pristup internetu ili sredstvima javnog oglašavanja, kao što su one koje žive u ruralnim područjima, nisu u prilici da budu informirane o ovim prilikama, niti žene koje nisu informatički pismene. Pored toga, informacije nisu prilagođene ženama s invaliditetom i oštećenjem vida.²⁹ Zbog toga, važnu ulogu u promociji ovih javnih poziva imaju nevladine organizacije, kao i u pružanju pomoći prilikom apliciranja na programe.

²⁸ Arslanagić-Kalajdžić, Maja, Halilbašić, Muamer, Husić-Mehmedović, Melika, Kadić-Maglajlić, Selma, Kapo, Amra, Turulja, Lejla. Polazna studija o ekonomiji brige i njege u Bosni i Hercegovini: Pregled ključnih karakteristika, politika i programskih mogućnosti, Sarajevo: UN Women, 2023, str. 20.

²⁹ Zagorac, Maida. Ekonomski osnažENE: Entitetska zalagačka platforma za pet kantona Federacije BiH: Unsko-sanski kanton, Posavski kanton, Kanton 10, Zapadnohercegovački kanton i Srednjobosanski kanton, Sarajevo: Fondacija CURE, 2023, str. 17. Dostupno na: https://fondacijacure.org/wp-content/uploads/2024/01/EkonomskiOsnaZENE_2023.pdf, pristupljeno 30. 12. 2024.

Strategija zapošljavanja RS-a 2021–2027. (Službeni glasnik RS-a broj 4/22) šire definiše kategoriju ranjivih, odnosno ugroženih osoba. Tako, pored kategorije žena kao posebne kategorije, prepoznaju se žrtve nasilja i samohrani roditelji (u oba slučaja, u najvećoj mjeri, radi se o ženama). U RS-u je na snazi i Strategija razvoja preduzetništva žena za period 2019–2023.

Zavod za zapošljavanje Republike Srpske je u 2024. godini realizovao **Program podrške zapošljavanja u privredi putem isplate podsticaja u visini uplaćenih poreza i doprinosa u 2024. godini**. Iznos subvencije po korisniku je bio 5.352 KM (446 KM mjesečno), što odgovara iznosu godišnjih poreza i doprinosa na minimalnu neto plaću od 900 KM. Ciljnu grupu, od ukupno 542 korisnika, činile su i žene registrovane u evidenciji Zavoda duže od šest mjeseci od dana objavljivanja javnog poziva ili dana prijema u radni odnos, ako je osoba zasnovala radni odnos prije objavljivanja javnog poziva.

Pravilnik o uvjetima i načinu ostvarivanja novčanih podsticaja za razvoj poljoprivrede i sela (Službeni glasnik RS-a broj: 18/24, 32/24, 44/24, 56/24, 75/24, 80/24, 103/24 i 109/24), kao i Pravilnik o uvjetima i načinu ostvarivanja novčanih podsticaja za kapitalne investicije u poljoprivrednoj proizvodnji u 2024. godini (Službeni glasnik RS-a broj 24/24) sadrže specijalne norme koje se odnose na zapošljavanje žena. Prvi pravilnik određuje da pravo na novčani podsticaj ostvaruju poslovne aktivnosti udruženja žena i samozapošljavanje žena u ruralnom području (član 6 stav 4 t. 2).

Drugi pravilnik određuje da se iznos poticajnih sredstava za kapitalne investicije odobrava u uvećanom iznosu za dodatnih 10% u pogledu prihvatljivih troškova ulaganja za komercijalna poljoprivredna gazdinstva (pa iznosi 50%), odnosno u iznosu za dodatnih 5% za nekomercijalna poljoprivredna gazdinstva (pa iznosi 25%), ukoliko je nosilac porodičnog poljoprivrednog gazdinstva žena.

Na kraju, treba spomenuti da se i u okviru međunarodnih projekata, kao što je EU4Employment (**EU za Zapošljavanje**), koji je usmjeren ka poboljšanju socijalno-ekonomske situacije i životnih uvjeta teško zapošljivih osoba u BiH, pruža podrška zapošljavanju žena. U 2024. godini objavljena su tri javna poziva za dostavljanje projektnih prijedloga: za uključivanje dugoročno nezaposlenih žena i muškaraca (15–64 godine) na tržište rada, za aktivaciju i zapošljavanje žena iz ruralnih sredina (15–64 godine) i za aktivaciju i zapošljavanje mladih žena i muškaraca (15–29 godina).

Zaštita prava na rad i prava u vezi s radom

Radi praćenja primjene Zakona o ravnopravnosti spolova BiH formirana je Agencija za ravnopravnost spolova.

Agencija, između ostalog, prima i obrađuje molbe, žalbe i predstavke osoba i grupe osoba u kojima se ukazuje na povrede nekog prava iz ovog zakona. U tu svrhu, Agencija je donijela Jedinствена pravila za primanje i obrađivanje zahtjeva za ispitivanje povrede Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH (Službeni glasnik BiH broj 72/12).

Postupak ispitivanja povrede Zakona pokreće se zahtjevom za ispitivanje (u zavisnosti od toga koji organ vlasti je učinio navodnu povredu, zahtjev se podnosi Agenciji ili gender centrima entiteta), a podnijeti ga može svaka osoba ili grupa osoba koja smatra da su joj aktom, radnjom ili nepostupanjem organa ili pravnog lica povrijeđena ljudska prava zagarantovana Zakonom. Nakon provedenog postupka, Agencija može izdati preporuku nadležnom organu radi preduzimanja potrebnih mjera.

Kad govorimo o zabrani diskriminacije, Agencija za ravnopravnost spolova ima ulogu u kontekstu Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH. Prema Zakonu o zabrani diskriminacije, Institucija ombudsmena zaprima pojedinačne i grupne žalbe u vezi s diskriminacijom te u konačnici izdaje preporuke.

Pored toga, Institucija ombudsmena ima pravo da pokreće i učestvuje u postupku za zaštitu od diskriminacije zbog prekršaja propisanih Zakonom o zabrani diskriminacije. Zaštita od diskriminacije se pruža u upravnom i sudskom postupku. Zakon također predviđa mogućnost podnošenja kolektivne tužbe, koju može podnijeti udruženje ili druge organizacije osnovane u skladu sa zakonom koje se bave zaštitom ljudskih prava, odnosno prava određene grupe osoba, a protiv osobe koja je povrijedila pravo na jednako postupanje većeg broja osoba koje pretežno pripadaju grupi čija prava tužitelj štiti.

Nadzor nad primjenom zakona o radu vrši federalni, odnosno kantonalni inspektor rada u FBiH, odnosno Republička uprava za inspekcijske poslove u RS-u.

U slučaju kršenja zakona, nadležni inspektor može izreći novčane kazne poslodavcu. Postupak pred inspekcijom može se pokrenuti po službenoj dužnosti ili po zahtjevu radnika.

U slučaju povrede prava iz radnog odnosa, njegova zaštita može se ostvariti u postupku pred poslodavcem, ali se radnik može direktno obratiti sudu u zakonom propisanim rokovima. U RS-u radnik ima mogućnost i da podnese prijedlog za mirno rješavanje radnog spora Agenciji za mirno rješavanje radnih sporova.

Prema Zakonu o zaštiti od uznemiravanja na radu RS-a, radnik prvo mora pokušati ostvariti zaštitu u postupku pred poslodavcem, a potom može podnijeti prijedlog za mirno rješavanje spora Agenciji za mirno rješavanje radnih sporova ili podići tužbu za zaštitu od uznemiravanja na radu.

Inspekcijski nadzor nad primjenom ovog zakona vrši inspekcija rada u sastavu Republičke uprave za inspekcijske poslove, dok nadzor u dijelu koji se odnosi na uznemiravanje na radu u republičkim organima uprave i jedinicama lokalne samouprave vrši upravna inspekcija. Inspekcija ima mogućnost izricanja novčanih kazni poslodavcu.

Studija slučaja – praksa Ustavnog suda BiH u predmetu broj AP 204/15

U predmetu u kojem je poslodavac, bez izričitog zahtjeva radnice, donio rješenje o prestanku radnog odnosa zbog stjecanja uvjeta za penziju, US BiH je utvrdio povredu prava na pravično suđenje, jer je prestanak radnog odnosa apelantice zavisio od njezinog zahtjeva da ostvari pravo na penziju pod povoljnijim uvjetima, a koji apelantica nije podnijela.

Prava u slučaju nezaposlenosti

Relevantni pravni izvori su: **Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba FBiH (Službene novine FBiH broj: 41/01, 22/05 i 9/05)** i **Zakon o posredovanju u zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti (Službeni glasnik RS-a broj: 30/10, 102/12, 94/19 i 112/23)**.

Nezaposlena osoba koja traži zaposlenje uživa sljedeća prava:

- 1) U FBiH pravo na posredovanje u zapošljavanju, odnosno povezivanje s poslodavcem kojem je potreban radnik. Ovo pravo realiziraju kantonalne službe za zapošljavanje. U RS-u takva osoba ima pravo na informiranje, odnosno obavještavanje o mogućnostima za zapošljavanje, na posredovanje u zapošljavanju, na savjetovanje o izboru zanimanja i profesionalnoj orijentaciji, na stručno osposobljavanje i na obuku i pripremu za zapošljavanje.
- 2) U oba entiteta uživa prava iz socijalnog osiguranja: pravo na novčanu naknadu, pravo na zdravstveno osiguranje i pravo na penzijsko i invalidsko osiguranje.

U FBiH osoba može ostvariti pravo na novčanu naknadu ukoliko svjesno nije doprinijela prestanku radnog odnosa, a u trenutku prestanka radnog odnosa ima najmanje osam mjeseci rada neprekidno ili osam mjeseci s prekidima u posljednjih 18 mjeseci. Visina novčane naknade u FBiH je identična za sve korisnike, dok vremenski period u kojem se prima ova naknada zavisi od prethodno provedenog vremena na radu.

Visinu novčane naknade čini 40% prosječne neto plaće isplaćene u Federaciji BiH u posljednja tri mjeseca prije prestanka radnog odnosa nezaposlene osobe, koju objavljuje Federalni zavod za statistiku. Ovo pravo se ostvaruje pri nadležnoj općinskoj službi za zapošljavanje i to u roku od 30 dana od momenta prestanka radnog odnosa ili odjavljivanja djelatnosti ili obrta.

U RS-u pravo na novčanu naknadu može ostvariti osoba čiji je radni odnos prestao bez njenog zahtjeva, saglasnosti ili krivice, a koja ima najmanje osam mjeseci neprekidnog staža osiguranja u posljednjih 12 mjeseci, ili 12 mjeseci s prekidima u posljednjih 18 mjeseci.

URS-u visina novčane naknade koja se isplaćuje na mjesečnom nivou zavisi od dužine staža osiguranja i visine prosječne mjesečne plaće koju je nezaposlena osoba ostvarila u posljednja tri mjeseca rada, uz propisani minimum i maksimum. Novčana naknada iznosi:

a) za nezaposlenu osobu koja ima do 15 godina staža osiguranja – 40% od prosječne plaće koju je nezaposlena osoba ostvarila u posljednja tri mjeseca rada,

b) za nezaposlenu osobu koja ima više od 15 godina staža osiguranja – 45% od prosječne plaće koju je nezaposlena osoba ostvarila u posljednja tri mjeseca rada.

Iznos novčane naknade ne može biti niži od 30% prosječne neto plaće niti viši od iznosa jedne prosječne neto plaće u RS-u za prethodnu godinu.

Socijalna prava žena

Na nivou države BiH ne postoji jedinstven pravni okvir za ostvarivanje socijalne i zdravstvene zaštite za sve osobe na teritoriji BiH.

U izostanku okvirnog zakonodavstva, socijalna i zdravstvena zaštita regulisane su na nivou entiteta i kantona u FBiH, kroz nekoliko desetina zakona koji nisu međusobno usklađeni, a koje provode desetine institucija, čineći sistem socijalne i zdravstvene zaštite rascjepkanim, birokratiziranim i neefikasnim.

Kako to zapaža sam Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava, sistem socijalne zaštite u BiH je „nekompatibilan, fragmentiran i neefikasan“ te je rezultirao „velikom nejednakošću među različitim regijama u uživanju prava na socijalnu sigurnost“³⁰. Naročito je kompleksan sistem socijalne zaštite u FBiH, koji uključuje nadležnost nekoliko desetina ministarstava i organa uprave.

Shodno tome, osim prepoznavanja relevantnog zakona ili podzakonskog akta koji garantuje neko pravo, nužno je biti upoznat i s odredbama zakona o upravnom postupku (u FBiH: Zakon o upravnom postupku, Službene novine FBiH broj: 2/98, 48/99 i 61/22, u RS-u: Zakon o opštem upravnom postupku RS-a, Službeni glasnik RS-a broj: 13/02, 87/07, 50/10, 66/18), koji sadrži procesne odredbe u skladu s kojima se, u pravilu, ostvaruje neko pravo. U oba entiteta je zagantovana sudska zaštita prava u slučaju da se smatra kako su povrijeđena odlukama organa uprave donesenim u upravnom postupku (koji je u pravilu dvostepeni, odnosno uključuje mogućnost žalbe na prvostepenu odluku).

Na ovom mjestu ćemo kratko spomenuti neka osnovna načela upravnog postupka, koja su posebno relevantna za osobe koje imaju nikakva ili ograničena znanja o njemu:

- 1) načelo zaštite prava stranaka i zaštite javnog interesa³¹,
- 2) načelo efikasnosti³²,
- 3) načelo pružanja pomoći nekoj stranci³³.

U konačnici, upućujemo na kontakte organizacija koje nude besplatnu pravnu pomoć navedene ranije u tekstu.

³⁰ Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava, Zaključna zapažanja o trećem periodičnom izvještaju BiH, E/C.12/BiH/CO/3, 11. 10. 2021, para. 34.

³¹ „Pri vođenju postupka i rešavanju u upravnim stvarima organi su dužni da strankama omoguće da što lakše zaštite i ostvare svoja prava, vodeći pri tom računa da ostvarivanje njihovih prava ne bude na štetu prava drugih lica niti u suprotnosti sa javnim interesom. Kad ovlašćeno službeno lice, sazna ili oceni da stranka ili učesnik u postupku ima osnova za ostvarenje nekog prava, upozoriće ih na to. Ako se na osnovu zakona strankama nalažu kakve obaveze, prema njima će se primenjivati one mere predviđene propisima, koje su za njih povoljnije, ako se takvim merama postiže cilj zakona.“ Vidjeti: član 6 Zakona o opštem upravnom postupku RS-a. Slično član 5 Zakon o upravnom postupku FBiH.

³² „Kad organi rešavaju u upravnim stvarima, dužni su da obezbede uspešno i kvalitetno ostvarivanje i zaštitu prava i pravnih interesa pojedinaca, pravnih lica i drugih stranaka.“ Vidjeti: član 7 Zakona o opštem upravnom postupku RS-a. Slično član 6 Zakona o upravnom postupku FBiH.

³³ „Organ će se starati da neznanje i neukost stranke i drugih učesnika u postupku ne budu na štetu prava koja im po zakonu pripadaju.“ Vidjeti: član 15 Zakona o opštem upravnom postupku RS-a. Slično član 15 Zakona o upravnom postupku FBiH.

Pravo na zdravlje i zdravstvenu zaštitu

Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH izričito propisuje da svi imaju jednako pravo na zdravstvenu zaštitu i dostupnost zdravstvenih usluga, uključujući i one koje se odnose na planiranje porodice, bez obzira na spol.

Pored toga, nameću se obaveze adresatima, i to: zdravstvenim institucijama koje trebaju preduzeti sve mjere u cilju sprečavanja diskriminacije po osnovu spola u uživanju svih oblika zdravstvene zaštite kao i nadležnim organima vlasti da preduzmu posebne mjere u cilju zaštite i unapređenja reproduktivnog zdravlja žena. Zakon o zabrani diskriminacije izričito propisuje kako se primjenjuje u oblasti zdravstvene zaštite, uključujući dostupnost zaštite i liječenja te način na koji se pruža zaštita i liječe pacijenti.

Zdravstvena zaštita uređena je Zakonom o zdravstvenom osiguranju FBiH (Službene novine FBiH broj 30/97, 7/02, 70/08, 48/11, 36/18 i 61/22) i Zakonom o obaveznom zdravstvenom osiguranju RS-a (Službeni glasnik RS-a broj 93/22 i 132/22). Oba zakona sadrže posebne norme koje se tiču žena i njihove zdravstvene zaštite.

Provođenje zakona je u RS-u u rukama Fonda zdravstvenog osiguranja RS-a, dok je u FBiH u rukama Federalnog zavoda zdravstvenog osiguranja i kantonalnih zavoda.

Zakon FBiH određuje da se društvena briga za zdravlje, pod jednakim uvjetima na teritoriji FBiH, ostvaruje osiguranjem zdravstvene zaštite za stanovništvo FBiH, kao i za grupacije stanovništva koje su izložene povećanom riziku obolijevanja.

Također, osigurava se zdravstvena zaštita osoba u vezi sa sprečavanjem, suzbijanjem, ranim otkrivanjem i liječenjem bolesti od većeg socijalno-medicinskog značaja, kao i zdravstvena zaštita socijalno ugroženog stanovništva. Ovakva zaštita obuhvata i zdravstvenu zaštitu žena u vezi s planiranjem porodice, kao i tokom trudnoće, porođaja i materinstva nakon porođaja, bez obzira na status zdravstvenog osiguranja žene, u skladu s propisima o zdravstvenom osiguranju. Zdravstvena zaštita, koja se ostvaruje na tri nivoa (primarnom, sekundarnom i tercijarnom), u svojoj osnovi uključuje zaštitu reproduktivnog zdravlja žena.

Zakon RS-a određuje da žena u procesu koji se odnosi na planiranje porodice, tokom trudnoće, porođaja i materinstva do 12 mjeseci nakon porođaja, odnosno za blizance ili treće i svako naredno dijete do 18 mjeseci nakon porođaja, predstavlja osigurano lice u smislu Zakona (ako nije osigurana kao član porodice ili porodičnog domaćinstva, ili ako nije osiguranik).

Zakon RS-a nadalje propisuje da zdravstvena zaštita u vezi s planiranjem porodice obuhvata preglede i liječenje u vezi s:

- a) planiranjem trudnoće, trudnoćom i stanjima koja mogu izazvati komplikacije tokom trudnoće,
- b) dijagnostikom i liječenjem neplodnosti,
- c) prekidom trudnoće iz medicinskih razloga,
- d) porođajem u zdravstvenoj ustanovi i bolničkim liječenjem kada je liječenje medicinski neophodno,
- e) babinском njegoм porodilje i novorođenčeta.

Na teret sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja, bez plaćanja participacije (koja je, po definiciji, novčani iznos koji osigurano lice plaća davaocu zdravstvene usluge prilikom korištenja zdravstvene zaštite za koju se iz sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja troškovi ne pokrivaju u cijelosti) osigurava se cjelokupna zdravstvena zaštita za žene za vrijeme trudnoće, porođaja i postnatalnog perioda do 12 mjeseci nakon porođaja, odnosno za blizance i svako treće i naredno dijete u trajanju od 18 mjeseci nakon porođaja.

Zakon je propisao da je jedan od razloga za privremenu spriječenost za rad – kad radnik ima pravo na naknadu plaće – bolest ili komplikacija u vezi s održavanjem trudnoće. Ova naknada se isplaćuje u iznosu od 100% u slučaju bolest ili komplikacije u vezi s održavanjem trudnoće, koja je utvrđena nalazom i mišljenjem doktora medicine, specijaliste ginekologije i akušerstva, kod kojeg je žena registrovana u skladu s propisima kojima je uređena oblast zdravstvene zaštite, ili nalazom i mišljenjem doktora medicine, specijaliste ginekologije i akušerstva, iz zdravstvene ustanove sekundarnog ili tercijarnog nivoa u RS-u.

U slučaju da je uzrok privremene spriječenosti za rad bolest ili komplikacija u vezi s održavanjem trudnoće, finansiranje povrata isplaćene naknade od poslodavca vrši se na sljedeći način: iz sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja osigurava se iznos od 70% od osnova za naknadu, a iznos od 30% od osnova za naknadu sufinansira se iz budžeta RS-a.

Na kraju, treba spomenuti kako se iz budžeta RS-a osiguravaju sredstva posebnog programa kojim se utvrđuju indikacije i način ostvarivanja prava na dijagnostičku proceduru neinvazivnog prenatalnog testiranja iz krvi trudnice (NIPT). Zakon RS-a je isključio iz finansiranja sredstvima obaveznog zdravstvenog osiguranja prekid trudnoće iz nemedicinskih razloga.

Zakon o zaštiti mentalnog zdravlja RS-a (Službeni glasnik RS-a broj 67/20) uređuje promociju mentalnog zdravlja, prevenciju i rano otkrivanje smetnji u mentalnom zdravlju, prava i obaveze u zaštiti mentalnog zdravlja, medicinsku intervenciju kod osobe sa smetnjama u mentalnom zdravlju, povjerljivost podataka iz medicinske dokumentacije i

evidencije osobe sa smetnjama u mentalnom zdravlju, socijalnu inkluziju i život u zajednici, zabrane u zaštiti mentalnog zdravlja, nadzor, kao i druga pitanja od značaja za zaštitu mentalnog zdravlja.

Zakon izričito garantuje da građanin ima pravo na zaštitu mentalnog zdravlja i obavezu da čuva i unapređuje vlastito mentalno zdravlje, kao i mentalno zdravlje drugih ljudi u porodičnoj, radnoj i društvenoj sredini. Strategijom razvoja mentalnog zdravlja za period 2020–2030. godina istaknuta je potreba razvijanja i evaluacije programa zaštite i podrške različitim društvenim grupama, uključujući žrtve nasilja u porodici, žene žrtve torture i seksualnog nasilja u ratu te žene žrtve trgovine ljudima.

Medicinski potpomognuta oplodnja

Oba entiteta donijela su zakone koji reguliraju ovu oblast: Zakon o liječenju neplodnosti biomedicinski potpomognutom oplodnjom (Službene novine FBiH broj 59/18 i 44/22) i Zakon o liječenju neplodnosti postupcima biomedicinski potpomognute oplodnje (Službeni glasnik RS-a broj 68/20).

Postupci biomedicinski potpomognute oplodnje provode se tek kad je dotadašnje liječenje neplodnosti bilo bezuspješno i bezizgledno te kada se ovim postupcima može spriječiti prijenos teške nasljedne bolesti na dijete (Zakon FBiH).

Pravo na biomedicinski potpomognutu oplodnju imaju punoljetni i poslovno sposobni žena i muškarac koji su u braku, odnosno u vanbračnoj zajednici, i koji su u dobi koja omogućava obavljanje roditeljskih dužnosti, podizanje, odgoj i osposobljavanje djeteta za samostalan život (Zakon FBiH).

Nešto drugačije, Zakon RS-a propisuje da pravo na biomedicinski potpomognutu oplodnju imaju punoljetni i poslovno sposobni žena i muškarac kojima je potrebna pomoć u liječenju neplodnosti, a koji vode zajednički život i koji su sposobni vršiti roditeljsku dužnost i u takvom su psihosocijalnom stanju koje opravdano ukazuje na mogućnost da će odgovorno obavljati roditeljske dužnosti u interesu djeteta.

Na teret sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja ovo se pravo može ostvariti pod sljedećim uvjetima: **žena do navršene 42. godine života (pravilo od kojeg se može odstupiti na prijedlog stručnog konzilija), koja je u braku ili vanbračnoj zajednici. Biomedicinski potpomognuta oplodnja finansira se iz sredstava budžeta FBiH.**

Pravo na finansiranje biomedicinski potpomognute oplodnje iz sredstava zdravstvenog osiguranja ostvaruje se u skladu s propisima kojima se uređuje oblast zdravstvenog osiguranja (Zakon RS-a). Ovaj zakon, međutim, upućuje na Program za osiguravanje biomedicinski potpomognute oplodnje, koji regulira ovo pitanje, a donosi ga Upravni odbor Fonda zdravstvenog osiguranja RS-a na godišnjem nivou. Program posebno definiše biomedicinski potpomognutu oplodnju koja se finansira prema godinama života žene, cijenu postupaka, obim finansiranja, odnosno visinu doplate, kao i druga pitanja od značaja za osiguravanje biomedicinski potpomognute oplodnje. Program za 2024. godinu objavljen je u Službenom glasniku RS-a broj 78/23.

Zakon o zdravstvenom osiguranju RS-a propisuje da osigurano lice, koje je žena, ima pravo na refundaciju troškova postupka biomedicinski potpomognute oplodnje ukoliko je troškove platila vlastitim sredstvima, ili ih je platio član njene porodice. Ova činjenica dokazuje se izjavom datom kod notara ili ovlaštenog organa lokalne samouprave. Pravo na refundaciju ostvaruje se u slučaju kada žena, nakon godina do kojih se biomedicinski potpomognuta oplodnja može finansirati prema Programu za osiguravanje biomedicinski potpomognute oplodnje (koji donosi Fond zdravstvenog osiguranja), rodi dijete nakon trudnoće ostvarene ovim postupkom. Postupak ostvarivanja ovog prava je propisan Zakonom (član 55).

Seksualno i reproduktivno zdravlje

Dostupnost podataka o seksualnom i reproduktivnom zdravlju je vrlo ograničena, što onemogućava donošenje jasnih zaključaka o ovom pitanju.³⁴

Seksualna i reproduktivna prava na nivou entiteta, kantona i Brčko distrikta nisu uređena posebnim zakonskim propisom, pa je regulacija ovih pitanja sadržana u općim zakonskim propisima donesenim u različitim oblastima kao što su zdravstvo, socijalna zaštita, porodični odnosi, krivično i prekršajno zakonodavstvo.

Nakon prestanka važenja Strategije za unapređenje seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava Federacije BiH 2019. godine, nova strategija nije donesena, dok je u RS-u na snazi Strategija za unapređenje seksualnog i reproduktivnog zdravlja za period 2019–2029 (Odluka o usvajanju Strategije za unapređenje seksualnog i reproduktivnog zdravlja u Republici Srpskoj /2019–2029. godina/, Službeni glasnik RS-a broj 95/19).

Strategija se temelji na principima najviših zdravstvenih standarda, zaštite ljudskih prava i nediskriminacije, orijentacije prema korisnicima usluga, dostupnosti i kontinuiteta usluga koje unapređuju seksualno i reproduktivno zdravlje, solidarnosti i ravnopravnosti u korištenju zdravstvenih usluga, ravnopravnosti spolova i osnaživanja svih žena i djevojčica, promocije reproduktivnog zdravlja, prevencije bolesti i multisektorske saradnje, unapređenja kvaliteta zdravstvene zaštite, jačanja odgovornosti i uspostavljanja trajnog partnerstva između vladinih i nevladinih organizacija. Zaštita seksualnog i reproduktivnog zdravlja zasniva se na zajedničkim vrijednostima i principima, uključujući univerzalnost, solidarnost, dostupnost, jednakost i efikasnost te visok kvalitet i sigurnost zdravstvene zaštite.

Prema **informacijama iz 2021. godine**, kontraceptivna sredstva u našoj zemlji nalaze se na **esencijalnim listama lijekova jedino u RS-u i Kantonu 10, dok u ostalim dijelovima zemlje korisnici moraju platiti punu cijenu za sve vrste kontraceptiva.**³⁵ U Kantonu 10 na esencijalnoj B listi nalazi se hormonski kontraceptiv Microgynon, dok se, pored ovog lijeka, u RS-u na esencijalnoj A listi nalazi i lijek Legravan. U RS-u Fond zdravstvenog osiguranja može u potpunosti ili djelimično finansirati kontraceptive s esencijalne liste, dok Zavod zdravstvenog osiguranja Kantona 10 finansira 50% troškova za navedeni lijek. Na području FBiH, hitna kontracepcija dostupna je na recept ginekologa, dok se u RS-u hitna kontracepcija može dobiti bez recepta ljekara, pri čemu korisnik snosi punu cijenu za lijek.

³⁴ Gender akcioni plan BiH za period 2023–2027. godine, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine broj 82/23.

³⁵ Ljudska prava u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja u Bosni i Hercegovini – završni izvještaj, Sarajevo: Institucija ombudsmana za ljudska prava BiH, UNFPA, Promente – socijalna istraživanja, 2021, str. 10. Dostupno na: https://ba.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/ljudska_prava_u_oblasti_seksualnog_i_reproduktivnog_zdravlja_u_bih.pdf, pristupljeno 30. 12. 2024.

Socijalna zaštita

U pogledu ostvarivanja prava iz oblasti socijalne zaštite treba istaknuti zapažanja nevladinih organizacija:

„Građani veoma rijetko traže svoja prava pred nadležnim institucijama podnošenjem tužbi ili žalbi unutar institucija ili pred sudovima. Neki od ključnih razloga za ovo nalaze se u činjenici da su generalno neobaviješteni o svojim pravima, što i nije čudno s obzirom na šumu zakona koji regulišu ovu oblast, ali i zbog nepovjerenja u institucije sistema i pravovremeno obeštećenje, te zbog mogućih visokih troškova vođenja ovakvih postupaka.”³⁶

Zaštita trudnica u radnom odnosu

Aдекватna pravna zaštita žena tokom trudnoće, nakon porođaja i u periodu laktacije **ključna** je za ostvarivanje prava na dostojanstven i kvalitetan rad.³⁷

Porodiljsko odsustvo nije samo pitanje socijalne politike, već i **ljudskih prava i njihove zaštite**.³⁸ Ono se posebno odnosi na pravo žena da ne budu diskriminisane i da uživaju adekvatne uvjete rada, pravo na zdravlje, pravo na privatni i porodični život, te prava djece.³⁹ Kako je ranije istaknuto, trudnicama je zaštita osigurana radnim zakonodavstvom i zakonima o zdravstvenoj zaštiti.

Entitetski zakoni o radu garantiraju da za vrijeme trudnoće, porođaja i njege djeteta žena ima pravo na porođajno odsustvo u trajanju od jedne godine neprekidno, dok ono može trajati i kraće, ali ne manje od 42 dana poslije rođenja, dok u RS-u taj period ne može biti kraći od 60 dana (ZoR FBiH, član 62; ZoR RS-a, član 107 i 108). Porođajno odsustvo u oba entiteta može početi 28 dana prije očekivanog dana rođenja djeteta. Zakonodavstvo također garantuje neka druga prava (ZoR FBiH, član 63-70; ZoR RS-a, član 105-114), a među kojima i pravo na naknadu plaće za vrijeme porođajnog odsustva i rada s polovinom punog radnog vremena (ZoR FBiH, član 68; ZoR RS-a, član 112). Kršenje prava trudnica može rezultirati prekršajnom odgovornošću poslodavca i izricanjem novčanih kazni.

³⁶ Ljudska prava u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja u Bosni i Hercegovini – završni izvještaj, Sarajevo: Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH, UNFPA, Promente – socijalna istraživanja, 2021, str. 2.

³⁷ Celorio, Rosa. Women and International Human Rights in Modern Times: A Contemporary Casebook, UK: Edward Elgar Publishing, 2022, str. 239. Dostupno na: <https://www.elgaronline.com/monochap/9781800889385.00014.xml>, pristupljeno 30. 12. 2024.

³⁸ Odluka Ustavnog suda BiH o dopustivosti i meritumu u predmetu broj U 12/09, para. 28.

³⁹ Odluka Ustavnog suda BiH o dopustivosti i meritumu u predmetu broj U 12/09, para. 29.

ZoR FBiH određuje da tokom korištenja porođajnog odsustva radnik ima pravo na naknadu plaće, u skladu s posebnim zakonom. Pored ovog prava, radniku se može isplatiti i razlika do pune plaće na teret poslodavca. Tokom rada s polovinom punog radnog vremena (nakon isteka porođajnog odsustva i do tri godine života djeteta), radnik ima pravo na naknadu plaće za polovinu radnog vremena za koje ne radi, u skladu s posebnim zakonom.

Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica s djecom FBiH propisano je da se pravo na naknadu plaće ženi majci u radnom odnosu dok odsustvuje s posla zbog trudnoće, porođaja i njege djeteta ostvaruje u skladu s propisima o zdravstvenom osiguranju, do dana stupanja na snagu kantonalnih propisa. Dakle, visina naknade plaće ostvaruje se u skladu s deset kantonalnih propisa (u nekim slučajevima to su zakon o socijalnoj zaštiti, zakon o zaštiti porodica s djecom, zakon o porodiljnim naknadama zaposlenih majki), što ima za posljedicu nejednak tretman žena u zavisnosti od njihovog mjesta prebivališta.

U nastavku ćemo se osvrnuti na propise koji reguliraju ovo pitanje u dva kantona: Tuzlanskom i Unsko-sanskom kantonu.

Ukoliko žena majka u periodu od šest mjeseci prije porođaja nije primala plaću iz razloga zbog kojih nije kriva (nelikvidnost firme i sl.), naknada umjesto plaće ženi majci utvrđuje se u iznosu od 50% prosječne mjesečne plaće ostvarene na području USK-a. Poslodavac isplaćuje naknadu porodilji u visini i za vrijeme utvrđeno rješenjem Centra za socijalni rad. Refundaciju novčanih sredstava po podnijetom zahtjevu izvršit će Centar za socijalni rad nakon doznačenih sredstava nadležnog ministarstva, a najkasnije u roku od tri mjeseca od dana podnošenja zahtjeva.

Ženi majci koja u skladu s propisima o radu ima pravo na rad s polovinom punog radnog vremena naknadu za polovinu punog radnog vremena kada ne radi isplaćuje poslodavac u visini od 30% njene plaće, koja bi bila utvrđena za rad s punim radnim vremenom. Pravo iz prethodnog stava može ostvariti i otac djeteta u skladu s propisima o radu. Žena majka koja rodi mrtvo dijete, ili ako dijete umre prije isteka porođajnog odsustva, ima pravo na naknadu plaće u skladu s propisima o radu. Visina naknade ostvaruje se u iznosu od 50% zadnje objavljene prosječne plaće na području USK-a.

Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice s djecom **Tuzlanskog kantona** (Službene novine Tuzlanskog kantona broj 18/23 – drugi prečišćeni tekst) **propisuje da se naknada plaće ženi majci u radnom odnosu utvrđuje u iznosu od 90% ostvarene prosječne plaće korisnice u periodu od šest mjeseci prije stupanja na porodiljsko odsustvo**, ili u iznosu od **55%** prosječne plaće ostvarene u istom periodu, ako je to za korisnicu povoljnije, s tim što naknada plaće ne može biti veća od prosječne plaće (član 77 stav 1 Zakona TK-a).

Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice s djecom **Unsko-sanskog kantona** (Službene novine USK-a broj: 5/00, 7/01, 11/14, 23/18 i 15/20) propisuje da se naknada plaće ženi majci u radnom odnosu utvrđuje u iznosu od **50%** njene prosječne plaće ostvarene u periodu od šest mjeseci prije porođaja, valorizovane na osnovu rasta plaća na području USK-a u tom periodu. Iznos naknade utvrđuje se u postupku za svaku ženu majku posebno, s tim da taj iznos ne može biti manji od **50%** prosječne mjesečne plaće ostvarene na području USK-a u prethodnoj godini i koju je objavio nadležni organ.

Naknada porodiljama koje su nezaposlene i zaštita porodica s djecom

Relevantan pravni okvir čine entitetski zakoni: Zakon o materijalnoj podršci porodicama s djecom u FBiH (Službene novine FBiH broj 52/22 i 58/24), a u RS-u u skladu sa Zakonom o dječijoj zaštiti (Službeni glasnik RS-a broj: 114/17, 122/18, 107/19, 119/21 i 112/23).

Zakon o materijalnoj podršci porodicama s djecom podrazumijeva materijalna davanja radi pomaganja u podizanju, odgoju i zbrinjavanju djece, kao i u njihovom osposobljavanju za samostalan život i rad (član 2), i to: 1) dječiji dodatak i 2) novčana pomoć nezaposlenoj porodilji. Kantoni imaju mogućnost da utvrde i druga dodatna prava, u skladu sa svojim finansijskim mogućnostima i drugim potrebama porodica s djecom (član 1 stav 3). Zakon propisuje uvjete koji moraju biti ispunjeni kako bi se ostvarila ova prava, njihovo trajanje, visinu materijalnog davanja i načine prestanka prava. Postupak ostvarivanja prava se pokreće podnošenjem zahtjeva.

Dječiji dodatak ostvaruje se u visini od 19%, a novčana pomoć nezaposlenoj porodilji u visini od 55% najniže plaće u FBiH utvrđene u skladu sa Zakonom o radu FBiH (prema kojem Vlada FBiH utvrđuje najnižu plaću nakon konsultacija s Ekonomsko-socijalnim vijećem). Najniža neto plaća u 2024. godini iznosila je 619 KM, dok u 2025. godini iznosi 1.000 KM. Da bi ostvarila ovo pravo, porodilja mora biti prijavljena na evidenciji nadležne službe za zapošljavanje ili se nalaziti na redovnom školovanju, odnosno, ne voditi se kao zaposlena osoba na evidenciji Porezne uprave. Da bi porodilja ostvarila pravo, mora podnijeti zahtjev u roku od 60 dana od dana porođaja, dok se pravo priznaje od dana rođenja djeteta. Novčana pomoć ostvaruje se dok postoje uvjeti za njeno ostvarenje, a najduže 12 mjeseci od dana rođenja djeteta.

Prvostepeni i drugostepeni organi koji su nadležni postupati u postupku ostvarivanja ovih prava su sljedeći:

Pravo	Prvostepeni organ	Drugostepeni (žalbeni) organ
Dječiji dodatak	Centar za socijalni rad, odnosno općinska služba socijalne zaštite prema mjestu prebivališta djeteta.	Federalno ministarstvo rada i socijalne politike.
Novčana pomoć nezaposlenoj porodilji	Centar za socijalni rad, odnosno općinska služba socijalne zaštite prema mjestu prebivališta nezaposlene porodilje.	Kantonalno ministarstvo nadležno za oblast socijalne i dječije zaštite kao drugostepeni organ. Npr., u slučaju TK-a to je Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i povratak, a u slučaju USK-a to je Ministarstvo zdrastva, rada i socijalne politike.

Inspekcijski nadzor nad provedbom Zakona, u dijelu koji se odnosi na dječiji dodatak, vrše federalni inspektori socijalne i dječije zaštite, dok u dijelu koji se tiče novčane pomoći nezaposlenoj porodilji nadzor vrše kantonalni inspektori socijalne i dječije zaštite. Inspektori, pored poslova koji su utvrđeni Zakonom o inspekcijama FBiH, obavljaju sljedeće poslove:

- prate i proučavaju primjenu ovog zakona i propisa donesenih na osnovu njega;
- nadziru zakonitost provođenja postupaka utvrđenih odredbama ovog zakona i propisa donesenih na osnovu njega;
- preduzimaju preventivne aktivnosti u cilju sprečavanja nastanka štetnih posljedica zbog nedostataka i nepravilnosti u provedbi ovog zakona i propisa donesenih na osnovu njega.

U slučaju propusta prvostepenog organa u postupku ostvarivanja prava na materijalna davanja, inspektor može izreći novčane kazne.

Visina porodijskih naknada u FBiH za nezaposlene varira od 100 do preko 1.000 KM. **Problemi** nastaju kada trudnice mijenjaju prebivalište iz kantona u kanton, jer se u većini kantonalnih propisa za ostvarenje ovog prava zahtijeva ispunjenje uvjeta prebivališta u određenom vremenskom periodu (najčešće godinu dana).⁴⁰

U nastavku ćemo se osvrnuti na propise koji reguliraju ovo pitanje u dva kantona: Tuzlanskom i Unsko-sanskom kantonu.

Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice s djecom Tuzlanskog kantona (Službene novine Tuzlanskog kantona broj 18/23 – drugi prečišćeni tekst) propisuje da se naknada plaće ženi majci u radnom odnosu utvrđuje u iznosu od 90% ostvarene prosječne plaće korisnice u periodu od šest mjeseci prije stupanja na porodijsko odsustvo, ili u iznosu od 55% prosječne plaće ostvarene u istom periodu, ako je to za korisnicu povoljnije, s tim što naknada plaće ne može biti veća od prosječne plaće (član 77 stav 1 Zakona TK-a).

S druge strane, pravo na novčanu pomoć nezaposlenoj porodilji ostvaruje se na način i pod uvjetima utvrđenim Zakonom o materijalnoj podršci porodicama s djecom u FBiH (član 79 stav 1 Zakona TK-a). Također je propisano da će Vlada TK-a posebnim propisom utvrditi visinu, uvjete, kriterije i postupak realizacije dodatne novčane pomoći. Vlada je 2022. godine donijela dvije uredbe: Uredbu o visini, uvjetima, kriterijima i postupku realizacije dodatne novčane pomoći zaposlenoj majci porodilji i Uredbu o visini, uvjetima i postupku realizacije dodatne novčane pomoći za nezaposlenu porodilju (obje objavljene u Službenim novinama Tuzlanskog kantona broj 21/22).

⁴⁰ Džumhur, Jasminka, Jukić, Nives, Vranješ, Nevenko. Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine za 2023. godinu, Banja Luka: Institucija ombudsmena za ljudska prava, 2024, str. 96.

Prvom uredbom je određeno da će se iznos dodatne novčane pomoći utvrđivati najmanje u iznosu razlike između prosječne plaće u FBiH iz prethodne godine i iznosa naknade plaće utvrđenog prema rješenju centra za socijalni rad (član 4). **U 2023. godini to je značilo da su zaposlene majke porodilje primale razliku između primljene porodiljske naknade i plaće do 996 KM.**

Drugom uredbom je određeno da će se dodatna novčana pomoć isplaćivati u visini razlike između iznosa novčane pomoći za nezaposlene porodilje ostvarene prema odredbama Zakona o materijalnoj podršci porodicama s djecom i prosječne plaće u FBiH iz prethodne godine (član 4). To znači da im je isplaćivana razlika do 996 KM. U oba slučaja, postupak ostvarivanja prava pokreće se pred centrom za socijalni rad, dok se finansijska sredstva osiguravaju u budžetu TK-a.

Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice s djecom Unsko-sanskog kantona (Službene novine USK-a broj: 5/00, 7/01, 11/14, 23/18 i 15/20) propisuje sljedeća prava porodice s djecom:

- a) dodatak na djecu,
- b) naknada plaće ženi majci u radnom odnosu za vrijeme dok odsustvuje s posla zbog trudnoće, porođaja i njege djeteta,
- c) novčana pomoć za vrijeme trudnoće i porođaja žene majke koja nije u radnom odnosu,
- d) jednokratna pomoć za opremu novorođenog djeteta,
- e) pomoć u prehrani djeteta do šest mjeseci i dodatna ishrana za majke dojilje,
- f) posebni psihosocijalni tretman za bračne drugove koji žele djecu, trudnice i druge, kao i ostala prava.

Novčana pomoć za vrijeme porođaja žene majke koja nije u radnom odnosu ostvaruje se u trajanju od šest mjeseci neprekidno. Iznos novčane pomoći iz prethodnog stava, na prijedlog nadležnog ministra, utvrđuje se odlukom Vlade Kantona, u skladu s planiranim i osiguranim sredstvima.

Jednokratna pomoć za opremu novorođenog djeteta ostvaruje se u iznosu do 35% utvrđene osnovice i u skladu s raspoloživim i osiguranim sredstvima, o čemu odluku donosi nadležno ministarstvo. Pravo iz naprijed navedenog stava ostvaruje se ako su ispunjeni uvjeti za ostvarivanje dodatka na djecu, a može se ostvariti najkasnije tri mjeseca po rođenju djeteta.

Pravo na pomoć u prehrani djeteta do šest mjeseci i dodatak na ishranu za majke dojilje imaju korisnici prava na jednokratnu pomoć za opremu novorođenog djeteta. Pravo iz stava 1 ovog člana ostvaruje se u vidu **mjesečnog naturalnog davanja u prehrambenim proizvodima ili u vidu novčanog davanja.** Vrijednost naturalnog mjesečnog davanja se utvrđuje posebnom odlukom nadležnog ministarstva u skladu s raspoloživim i osiguranim sredstvima.

Pravo na poseban psihosocijalni tretman trudnica i bračnih drugova koji žele djecu ostvaruje se u porodičnom ili bračnom savjetovalištu osnovanom pri centru za socijalni rad. Porodično ili bračno savjetovalište pruža pomoć u smislu ovog zakona: prebračnim i bračnim partnerima u planiranju braka i porodice; u suzbijanju razvoja patoloških odnosa u porodici; u pripremi mladih za odgovorno roditeljstvo; u pripremi trudnica za materinstvo.

U aprilu 2024. godine Vlada USK-a donijela je Odluku o isplati naknade za treće i svako naredno živorođeno dijete, kojom je utvrđena jednokratna naknada u visini od 500 KM za treće i svako naredno živorođeno dijete. Također, Vlada je donijela Odluku o dodatnoj pomoći nezaposlenim porođiljama za brigu i njegu djeteta.

Zakon o dječijoj zaštiti RS-a utvrđuje prava koja se ostvaruju kroz novčana davanja i pružanjem usluga korisniku, posredstvom Javne ustanove Javni fond za dječiju zaštitu. Slično kao i u FBiH, jedinice lokalne samouprave donose odluku o proširenim pravima iz oblasti dječije zaštite i osiguravaju sredstva za njihovu realizaciju.

Prava iz dječije zaštite prema ovom zakonu su:

- 1) pomoć za opremu novorođenčeta,
- 2) materinski dodatak,
- 3) dodatak na djecu,
- 4) refundacija naknade plaće za vrijeme korištenja porođiljskog odsustva,
- 5) refundacija naknade plaće za vrijeme rada s polovinom punog radnog vremena zbog pojačane njege djeteta do tri godine života,
- 6) refundacija naknade plaće za vrijeme rada s polovinom punog radnog vremena zbog pojačane njege i brige o djetetu sa smetnjama u razvoju,

Ovom odlukom utvrđena je dodatna pomoć nezaposlenim porođiljama u visini od 159,55 KM mjesečno, a pravo na ovu pomoć mogu ostvariti nezaposlene porođilje koje imaju pravo na novčanu pomoć u skladu sa Zakonom o materijalnoj podršci porodicama s djecom u FBiH. Pomoć traje dok postoje uvjeti za ostvarivanje prava, a najduže 12 mjeseci od dana rođenja djeteta. Kako je povećavana osnovica za utvrđivanje visine naknada novčane pomoći, čime će novčana pomoć za porođilje iznositi 340,45 KM, visina ove dodatne pomoći iznosi 159,55 KM, kako bi nezaposlene porođilje ostvarile mjesečna primanja od 500 KM.

7) zadovoljavanje razvojnih potreba djece,

8) pronatalitetna naknada za trećerođeno i četvorođeno dijete,

9) naknada roditelju njegovatelju ili njegovatelju.

Pomoć za opremu novorođenčeta isplaćuje se jednokratno u iznosu od 500 KM. Zahtjev za ostvarivanje ove pomoći podnosi se u roku od godinu dana od dana rođenja djeteta.

Pravo na **materinski dodatak** ostvaruje nezaposlena majka u trajanju od 12 mjeseci, dok za blizance, kao i svako treće i naredno dijete pravo traje 18 mjeseci.

Visina materinskog dodatka se isplaćuje u iznosu od 100% osnovice koju godišnje odredi Vlada RS-a, a osnovica se obračunava kao postotak najniže plaće u RS-u. Tako je, naprimjer, za 2024. godinu osnovica koju je utvrdila Vlada RS-a iznosila 58% najniže plaće, odnosno 406 KM. Zahtjev za ostvarenje prava podnosi se u roku od 90 dana od dana rođenja djeteta. Dodatak na djecu pripada djeci do navršениh 15 godina, pod uvjetom da se redovno školuju. Pravo na dodatak na djecu ostvaruje majka za prvo, drugo, treće i četvrto dijete u porodici, zavisno od materijalnog položaja porodice, rasporeda rođenja i uzrasta djece.

Zakon prepoznaje cijeli niz izuzetaka u kojima se ovo pravo može ostvariti i do starijih godina života djeteta. Ovo pravo se ostvaruje u sljedećim iznosima:

- visina dodatka na djecu za prvo, drugo i četvrto dijete utvrđuje se u iznosu od 18% od osnovice koju odredi Vlada RS-a, izražene kao procenat najniže plaće;
- visina dodatka na djecu za treće dijete po redu rođenja utvrđuje se u iznosu od 26% od osnovice koju odredi Vlada RS-a, izražene kao procenat najniže plaće;
- visina dodatka na djecu iz člana 18 stav 3 i člana 19 ovog zakona utvrđuje se u iznosu od 32% od osnovice koju odredi Vlada RS-a, izražene kao procenat najniže plaće.

Osnovica za 2024. godinu iznosila je 93% najniže plaće, odnosno 651 KM.

Ovo pravo ostvaruje se ako prihodi porodice ne prelaze cenzus koji utvrđuje Vlada, izražen kao procenat najniže plaće, a koji je u 2024. godini iznosio 100%, odnosno 700 KM.

Pravo na refundaciju naknade plaće za vrijeme korištenja porodijskog odsustva ostvaruje

poslodavac, poduzetnik ili lice koje kao osnovno zanimanje obavlja samostalnu profesionalnu djelatnost.

Zadovoljavanje razvojnih potreba djece se ostvaruje neposrednim pružanjem usluga i podrške djeci kroz projekte koji su utvrđeni programom Fonda.

Pronatalitetnu naknadu za trećerođeno i četvrtođeno dijete ostvaruje majka s prebivalištem u RS-u, bez obzira na mjesto rođenja djeteta. Naknada se isplaćuje jednokratno, u iznosu od 600 KM za trećerođeno i 450 KM za četvrtođeno dijete. Zahtjev za ostvarenje ovog prava podnosi se u roku od godinu dana od dana rođenja djeteta.

Pravo na naknadu roditelju njegovatelju ili njegovatelju ostvaruje jedan od roditelja djeteta sa smetnjama u razvoju najduže do navršene 30. godine života djeteta.

O zahtjevu odlučuje organizaciona jedinica Fonda prema mjestu prebivališta ili stalnog, odnosno privremenog boravka podnosioca zahtjeva. Drugostepeni žalbeni organ koji odlučuje po žalbi jeste direktor Fonda. Protiv odluke direktora moguće je pokrenuti sudski postupak, odnosno upravni spor. Adresar organizacionih jedinica dostupan je na web stranici **Fonda**. Naprimjer, u regiji Birač riječ je o sljedećim organizacionim jedinicama:

Poslovnica Zvornik

Svetog Save 120, 75400 Zvornik
055 490-526

Poslovnica Vlasenica

Srpskih ranjenika 4, 75440 Vlasenica
055 490-530

Poslovnica Milići

Svetog Nikole 5, 75446 Milići
055 490-528

Poslovnica Bratunac

Drinska 1, 75420 Bratunac
055 490-526

Poslovnica Srebrenica

Maršala Tita 66, 75430 Srebrenica
055 490-527

Inspeksijski nadzor nad primjenom Zakona o dječijoj zaštiti provodi inspekcija nadležna za socijalnu zaštitu. Inspekcija ima ovlaštenje izricanja novčanih kazni Fondu ako u propisanom roku ne poduzme mjere za otklanjanje nedostataka utvrđenih tokom inspeksijskog nadzora i nadzora zakonitosti rada.

U RS-u se, također, provodi Zakon o podršci nezaposlenom roditelju četvero i više djece u Republici Srpskoj (Službeni glasnik RS-a broj 132/22), koji ima za cilj pružiti podršku roditeljima s četvero i više djece priznavanjem prava na novčano primanje i pripadajuće doprinose nezaposlenom roditelju četvero i više djece. Ovo pravo ostvaruju nezaposleni roditelji ili zaposleni samohrani roditelj. Novčana primanja isplaćuju se mjesečno u iznosi koji utvrdi Vlada RS-a, a koji ne može biti niži od 750 KM. Na ovaj iznos uplaćuju se porezi i pripadajući doprinosi. Pravo se ostvaruje u postupku pred Ministarstvom porodice, omladine i sporta RS-a. Sredstva potrebna za ostvarivanje i korištenje prava osiguravaju se u budžetu RS-a.

Studija slučaja – praksa Ustavnog suda BiH u predmetu broj AP 324/18

US BiH je utvrdio da uskraćivanje prava na naknadu umjesto plaće za vrijeme odsustvovanja s posla zbog trudnoće, porođaja i njege djeteta stranoj državljanki (Francuskinji), isključivo zbog toga što nema državljanstvo BiH, predstavlja neopravdano postupanje. Odluka je donesena bez obrazloženja ili odgovora na navode apelantice da redovno uplaćuje doprinose za PIO, zdravstveno osiguranje i osiguranje za slučaj nezaposlenosti pod istim uvjetima kao i državljani BiH, te da je njezino dijete državljanin BiH. Sud je naveo da se ti faktori nisu uzeli u obzir prilikom donošenja odluke, što ne može dovesti do promjene konkretne pravne stvari.⁴¹

US BiH je istakao da javni organi nisu obrazložili u osporenim odlukama zašto apelantica, koja ima stalni boravak u BiH, koja je neprekidno zaposlena od 2010. godine, i koja je putem poreza doprinosila sistemu socijalnog osiguranja pod istim uvjetima kao i državljani BiH, nema pravo na naknadu umjesto plaće kao i državljani BiH. Sud je, također, utvrdio povredu zabrane diskriminacije u vezi s pravom na privatni i porodični život. Ovaj slučaj je identičan predmetu u kojem je aplikantica makedonska državljanka.

Studija slučaja – praksa Ustavnog suda BiH u predmetu broj AP 2758/21

Nakon što je apelantica otišla na trudničko bolovanje, poslodavac (državna institucija) je, kao zamjenu, zaposlio novu osobu u stalni radni odnos, iako je prema važećem Pravilniku bilo predviđeno samo jedno radno mjesto za poziciju na kojoj je apelantica radila prije odlaska na bolovanje. Ovo je bilo u suprotnosti s eksplicitnom odredbom člana 16 stav 3 Zakona o radu u institucijama BiH, koji omogućava zapošljavanje drugog radnika na određeno vrijeme u slučaju dužeg odsustva radnika.

Nadalje, nakon izmjene Pravilnika, tuženi je apelantici ponudio nižerangirano radno mjesto (samostalni računovođa) u odnosu na poziciju koju je obavljala prije odlaska na trudničko i porodijsko odsustvo (glavni računovođa), dok je na njeno prethodno radno mjesto zaposlio S. K. na neodređeno vrijeme. Na taj način, apelantici je zadržan isti koeficijent (3,0), dok je svim drugim radnicima koeficijent povećan na radnim mjestima na kojima su bili zatečeni.⁴²

US BiH je utvrdio da je aplikantica diskriminisana jer joj je ponuđeno nižerangirano radno mjesto s istim koeficijentom, iako su svi ostali radnici dobili povećanje koeficijenta. Da je vraćena na radno mjesto sa kojeg je otišla na porodijsko odsustvo, njen koeficijent bi bio veći. US BiH je, stoga, utvrdio povredu opće zabrane diskriminacije na osnovu spola – trudnoće.⁴³

U maju 2024. godine na nivou FBiH donesena je Uredbu o isplati novčane pomoći porodijskama za novorođeno dijete u FBiH, kojom je predviđena isplata jednokratne novčane pomoći u iznosu od 1.000 KM za svako novorođeno dijete. Ovo pravo ostvaruje se u postupku pred Federalnim ministarstvom rada i socijalne politike, putem elektronske prijave.

41 Odluka Ustavnog suda BiH o dopustivosti i meritumu u predmetu broj AP 324/18, para. 35.

42 Odluka Ustavnog suda BiH o dopustivosti i meritumu u predmetu broj AP 2758/21, para. 37

43 Odluka Ustavnog suda BiH o dopustivosti i meritumu u predmetu broj AP 2758/21, para. 46.

Zaštita prava

Kao što je već istaknuto, socijalna prava ostvaruju se u upravnom postupku, u kojem je osigurana zaštita putem žalbenog postupka – mogućnosti ulaganja žalbe drugostepenom organu uprave, a potom i sudske zaštite, koja je uređena zakonom o upravnim sporovima (Službene novine FBiH broj 9/05, te Službeni glasnik RS-a broj 109/05 i 63/11).

Kršenje prava iz zdravstvenog osiguranja/zaštite u RS-u prijavljuje se filijali Fonda zdravstvenog osiguranja kojoj osiguranik pripada. U svakoj filijali Fonda zdravstvenog osiguranja Republike Srpske imenovani su zaštitnici prava osiguranih lica. Njihova je uloga da osiguranim licima pruže odgovore na sva njihova pitanja, pruže stručnu i tehničku pomoć pri ostvarivanju pojedinih prava, kao i da evidentiraju sve primjedbe i pritužbe osiguranih lica te ih upute u postupak zaštite prava. Ime i prezime zaštitnika prava osiguranih lica u vašoj općini, kao i broj kontakt-telefona možete pronaći na internet stranici Fonda, putem telefona: 051/249-238, ili elektronskom poštom: zastitnik.prava@zdravstvo-srpske.org.

U FBiH zaštita ovih prava ostvaruje se u kantonalnim zavodima zdravstvene zaštite.

Također, zaštita prava može se ostvariti i posredstvom nadležne inspekcije.

Inspekcija, u skladu s važećim zakonskim propisima, ima ovlaštenje izricanja novčanih kazni zbog kršenja zakona.

Zahtjev za inspeksijskim nadzorom može se podnijeti pisanim putem ili putem elektronskog obrasca dostupnog na web stranicama Federalne uprave za inspeksijske poslove i Republičke uprave za inspeksijske poslove. Nadležna inspekcija obavještava podnosioca zahtjeva o poduzetim mjerama pisanim putem, u roku od 15 dana od dana okončanja inspeksijskog nadzora. Zahtjev za inspeksijskim nadzorom može se podnijeti i anonimno.

Prema članu 41 Zakona o inspeksijskim poslovima FBiH (*Čuvanje službene i druge tajne*), inspektor je dužan čuvati službenu i svaku drugu tajnu s kojom se upozna tokom inspeksijskog nadzora, uključujući tajnost prijave i druge informacije koje se odnose na inspeksijski nadzor. Dužnost čuvanja službene tajne traje i nakon prestanka obavljanja dužnosti inspektora.

Zaposlenici kojima nije uplaćeno redovno zdravstveno osiguranje mogu se direktno obratiti Poreznoj upravi FBiH ili kantonalnim poreznim uredima, kojih ima deset u FBiH, kao i u Poreskoj upravi RS-a ili njenim područnim centrima. U pismenoj prijavi poreznom uredu/upravi potrebno je navesti sljedeće podatke:

- ime i prezime, adresu i kontakt-detalje osobe koja podnosi prijavu,
- naziv preduzeća (firme) u kome osoba radi,
- period u toku kojeg navedeni poslodavac nije uplaćivao obavezno zdravstveno osiguranje.

Poreska uprava nakon prijave pokreće postupak kontrole. Poreska uprava ima nadležnost da poslodavcu naredi uplatu zaostalih doprinosa, kao i da pokrene prekršajne postupke protiv poslodavca zbog kršenja zakona, odnosno da podnese prijavu nadležnom tužilaštvu.

Pojedina kršenja socijalnih prava mogu predstavljati krivična djela, poput povrede ravnopravnosti čovjeka i građanina iz člana 117 Krivičnog zakona FBiH/člana 139 Krivičnog zakonika RS-a; te krivičnih djela protiv radnih odnosa prema članovima 279-285 Krivičnog zakona FBiH/krivična djela protiv prava na rad prema članovima 209-214 Krivičnog zakonika RS-a. Kada postoji sumnja da je počinjeno krivično djelo, obaveza je prijaviti ga nadležnom tužilaštvu.

Geografski fokus

U nastavku ćemo kratko predstaviti aktivnosti gradova i općina Unsko-sanskog kantona, Tuzlanskog kantona i regije Birač u Republici Srpskoj u vezi s ostvarivanjem i zaštitom ekonomskih i socijalnih prava žena.

Podaci su prikupljeni uvidom u web stranice gradova i općina, kao i njihove službene glasnike. S obzirom na to, moguće je da je došlo do propusta u evidenciji konkretnih aktivnosti jedinica lokalne samouprave, bilo zbog nepreglednosti web stranica ili izostanka informacija u odgovarajućim sekcijama. Samo one općine ili gradovi koji su poduzimali određene aktivnosti bit će spomenuti u daljem tekstu.

Pravo na rad i prava u vezi s radom

Općina/Grad	Akt	Forma
Sanski Most	Program podrške poduzetništvu (subvencioniranje praktične nastave, subvencioniranje troškova novog zapošljavanja, subvencioniranje doprinosa za zaposlene porodilje, subvencioniranje starih i tradicionalnih zanata, podrška razvoju jedinstvenog turističkog proizvoda, podrška biznis idejama mladih), sadržan u Godišnjem planu rada Službe za razvoj, poduzetništvo i resurse za 2024. godinu, objavljenom u Službenom glasniku Općine Sanski Most broj 02/24.	U 2024. godini za subvencioniranje troškova za zaposlene porodilje bila su osigurana budžetska sredstva u iznosu od 110.000 KM.

Općina/Grad

Akt

Forma

Cazin

Pravilnik o kriterijima, načinu i postupku raspodjele sredstava za razvoj biznisa marginaliziranih grupa žena i pripadnika drugih marginaliziranih grupa, koji se sufinansiraju sredstvima budžeta Grada Cazina. Objavljen je u Službenom glasniku Grada Cazina broj 6/24.

Budžet projekta iznosio je 100.000 KM, pri čemu su Grad Cazin i USAID/INSPIRE izdvojili jednak dio sredstava. Druge marginalizirane grupe obuhvatale su: osobe žrtve nasilja, samohrane roditelje, nezaposlene mlade osobe do 35 godina starosti, osobe s invaliditetom ili one koje imaju dijete s invaliditetom, osobe nezaposlene duže od dvije godine, osobe iz ruralnih područja i osobe koje su na bilo koji način marginalizirane. Udio broja biznisa koje pokreću žene, kao i iznos sredstava dodijeljen ženama trebao je biti najmanje 50%. Minimalni iznos po aplikantu bio je 10.000 KM, a maksimalni 12.000 KM.

Živinice

Javni poziv za učešće u „Programu podrške osnivanju biznisa (Start-up) za 2024. godinu“ iz 2024. godine.

Jedan od bodovnih kriterija je bilo zapošljavanje ranjivih grupa – gdje su eksplicitno navedene žene (do 10 bodova, od maksimalnih 100).

Tuzla

Javni poziv za dodjelu sredstava za podršku samostalnim djelatnostima i privrednim društvima registrovanim na području Grada Tuzle u zapošljavanju ranjivih kategorija u 2024. godini. Javni poziv za učešće u programu raspodjele sredstava iz Budžeta Grada Tuzle za 2024. godinu namijenjenih za podršku privatnim preduzećima i poduzetnicima u okviru projekta „Siguran start“ (juli 2024. godine).

Ranjivim i teže zapošljivim osobama smatrale su se i žene žrtve nasilja u porodici. Novčana podrška iznosila je 3.000 KM po jednoj nezaposlenoj osobi.

Iznos podrške bit će povećan za 5% izabranim aplikantima ukoliko je vlasnik ili direktor „žena“.

Općina/Grad	Akt	Forma
<p>Bratunac</p>	<p>Pravilnik o podsticaju poljoprivredi u općini Bratunac. Javni poziv za podnošenje prijava za program podsticaja u poljoprivrednoj proizvodnji za 2024. godinu na području općine Bratunac.</p>	<p>a) Subvencioniranje kupovine plastenika ili visokih tunela s pratećom opremom. b) Sredstva za sufinansiranje nabavke novih poljoprivrednih i priključnih mašina u iznosu do 2.000 KM. c) Subvencioniranje poljoprivrednih proizvođača za nabavku opreme za proizvodnju i preradu (oprema za pčelarstvo, mljekarstvo, sušenje i preradu voća i povrća, oprema za perad i uzgoj peradi, tov goveda i krupne stoke, oprema za navodnjavanje i dr.) u iznosu do 1.000 KM. d) Subvencije za nabavku građevinskog materijala, dobara i usluga u svrhu obnove i proširenja postojećih te izgradnje novih objekata potrebnih za biljnu i stočarsku proizvodnju (štale, peradarnici, smetovi, silosi, skladišta, bare, objekti za preradu, pomoćni objekti i sl.) u iznosu do 2.000 KM.</p> <p>U svim slučajevima kao poseban kriterij se vrednuje pripadnost ranjivim kategorijama (podnosioca prijave ili drugog lica iz registrovanog domaćinstva), među kojima su: samohrana majka, porodice u kojima je žena glava domaćinstva.</p>

Finansiranje medicinski potpomognute oplodnje

Općina/Grad	Akt	Forma
Cazin	Pravilnik o sufinansiranju troškova medicinski potpomognute oplodnje za 2024. godinu (Službene novine Grada Cazina broj 3/24).	Grant je iznosio 20.000 KM, pri čemu je sufinansiranje obuhvatilo 2.000 KM za prvi pokušaj i 1.000 KM za drugi pokušaj.
Tuzla	Pravilnik o kriterijima i postupku za ostvarivanje prava na socijalne jednokratne novčane pomoći iz budžeta Grada Tuzle (Službeni glasnik Grada Tuzle broj 15/22 i 1/24).	Pravo na socijalnu jednokratnu novčanu pomoć za plaćanje dijela troškova postupka biomedicinski potpomognute oplodnje može se odobriti jednom u toku godine za drugi, treći i svaki sljedeći postupak obavljen u istoj kalendarskoj godini, u iznosu do 2.000 KM.
Doboj Istok	Pravilnik o kriterijima i raspodjeli novčanih sredstava za sufinansiranje troškova vantjelesne oplodnje (Službeni glasnik Općine Doboj Istok broj 02/23).	Sufinansiranje je u 2024. godini iznosilo 3.000 KM, dok je ukupni predviđeni iznos bio 18.000 KM.
Srebrenica	Budžet za 2024. godinu.	Grant za vantjelesnu oplodnju.
Zvornik	Javni konkurs za dodjelu novčanih sredstava za sufinansiranje troškova jedne procedure asistirane reprodukcije – vantjelesne oplodnje.	Ukupna novčana sredstva planirana u budžetu Grada u 2024. godini za ove namjene iznosila su 35.000 KM.

Općina/Grad	Akt	Forma
<p>Lukavac</p>	<p>Pravilnik o kriterijima i raspodjeli novčanih sredstava za sufinansiranje troškova vantjelesne oplodnje (Službeni glasnik Grada Lukavca broj 6/23 i 03/24).</p>	<p>Uvjeti za ostvarivanje prava na jednokratnu novčanu pomoć za sufinansiranje troškova vantjelesne oplodnje su:</p> <ul style="list-style-type: none"> - žena koja podnosi zahtjev mora biti u bračnoj zajednici, pri čemu brak mora postojati prije početka vantjelesne oplodnje, ili u vanbračnoj zajednici koja traje najmanje tri godine prije početka postupka vantjelesne oplodnje; - oba partnera moraju imati prebivalište na području Grada Lukavca, pri čemu jedan partner mora imati najmanje dvije godine neprekidnog prebivališta do dana podnošenja zahtjeva; - preporuka zdravstvene ustanove koja obavlja medicinski potpomognutu oplodnju; - žena ne smije imati više od 42 godine života; - postupak vantjelesne oplodnje za koji se traži sufinansiranje ne smije biti okončan. <p>Budžetom za 2024. godinu bilo je predviđeno 45.000 KM, po aplikantu maksimalno 2.000 KM.</p>

Zaštita trudnica

Općina/Grad	Akt	Forma
<p>Cazin</p>	<p>Pravilnik o sufinansiranju troškova antikoagualne terapije kod trudnica s trombofilijom za 2024. godinu Grada Cazina (Službene novine Grada Cazina broj 3/24).</p>	<p>Grant je iznosio 10.000 KM, dok je sufinansiranje obuhvatilo iznos do 2.500 KM.</p>

Zaštita porodilja

Općina/Grad

Akt

Forma

Sanski Most

Odluka o mjesečnoj naknadi za nezaposlene porodilje (Službeni glasnik Općine Sanski Most broj 02/23)

Tačan iznos nije utvrđen, a zavisi od budžetskih sredstava.

Bosanski Petrovac

Odluka Općinskog vijeća o uvjetima i postupku ostvarivanja prava na jednokratnu novčanu pomoć socijalno ugroženim osobama i porodiljama – majkama s djecom, koje se finansiraju iz budžeta Općine Bosanski Petrovac (Službeni glasnik Općine Bosanski Petrovac broj: 7/18, 17/22, 8/24).

Porodilji u radnom odnosu i porodilji koja nije u radnom odnosu dodjeljuje se jednokratna novčana pomoć u iznosu od 700 KM. Majci/porodilji za treće i svako naredno živorođeno dijete dodjeljuje se jednokratna novčana pomoć u iznosu od 1.000 KM. U slučaju blizanačkih poroda kod porodica s dvoje i više djece, majci/porodilji pripada naknada od 1.000 KM za svako novorođeno dijete.

Bosanska Krupa

Pravilnik o visini i načinu isplate jednokratne novčane pomoći porodiljama. Odluka o izmjenama i dopunama Odluke o subvencioniranju dijela troškova komunalnih usluga vodosnabdijevanja, odvodnje i prečišćavanja otpadnih voda.

Navedeno pravo mogu ostvariti i porodilje, odnosno roditelji koji su bili nezaposleni u vrijeme rođenja djeteta.

Sapna

Budžet za 2024. godinu.

Dodjeljuje jednokratnu novčanu pomoć povodom rođenja djeteta u iznosu od 300 KM.

Tuzla

Pravilnik o kriterijima i postupku za ostvarivanje prava na socijalne jednokratne novčane pomoći iz Budžeta Grada Tuzle (Službeni glasnik Grada Tuzle broj 15/22, 1/24).

Pomoć za nabavku opreme za novorođeno dijete isplaćuje se u iznosu od 200 KM po djetetu za djecu rođenu u kalendarskoj godini za koju se dodjeljuju sredstva, kao i za djecu rođenu u decembru prethodne godine.

Općina/Grad	Akt	Forma
Lukavac	Pravilnik o dodjeli jednokratne pomoći za svako novorođeno dijete na području Grada Lukavca (Službeni glasnik Grada Lukavca broj 03/24).	U 2024. godini bio je planiran budžet u iznosu od 70.000 KM. Iznos novčanih sredstava koja se dodjeljuju za novorođenu djecu u 2024. zavisio je od ukupnog broja djece u porodici i to: a) prvo dijete 200 KM, b) drugo dijete 300 KM, c) treće i više djece 400 KM.
Kalesija	Pravilnik o uvjetima, kriterijima i postupku za utvrđivanje prava na jednokratnu dodjelu finansijskih sredstava za pomoć u rješavanju potreba majki porodilja za novorođeno dijete u 2024. godini (Službeni glasnik Općine Kalesija broj 1/24).	Iznos sredstava koji se po ovom pravilniku može odobriti majkama porodiljama za jednokratnu pomoć za novorođeno dijete je: a) za prvo novorođeno dijete 150 KM, b) za drugo novorođeno dijete 200 KM, c) za treće i sljedeće novorođeno dijete 250 KM.
Gradačac	Pravilnik o dodjeli jednokratne novčane pomoći za svako novorođeno dijete s područja Grada Gradačca (Službeni glasnik Grada Gradačca broj 1/24).	Pravo na jednokratnu novčanu pomoć za svako novorođeno dijete u iznosu od 200 KM.
Čelić	Odluka o uvjetima i načinu za ostvarivanje prava na jednokratnu novčanu pomoć majci/porodilji novorođenog djeteta.	Za prvo i drugo dijete bio je predviđen iznos od 200 KM, a za treće 250 KM.
Banovići	Budžet za 2024. godinu.	Naknada za rođenje djeteta – sredstva za opremu novorođenčeta: 500 KM za četvrto/peto dijete, 300 KM za prvo dijete.
Srebrenica	Budžet za 2024. godinu.	Pomoć porodicama za novorođenu djecu.

Općina/Grad

Akt

Forma

Bratunac

Pravilnik o kriterijima, načinu i postupku raspodjele sredstava za stimulisanje nataliteta na području općine Bratunac.

Iznosi stimulacije: 500 KM za rođenje prvog djeteta, 700 KM za rođenje drugog djeteta, 1.000 KM za rođenje trećeg, te 2.000 KM za rođenje četvrtog i petog djeteta.

Zvornik

Pravilnik o jednokratnoj novčanoj pomoći za rođenje djeteta (Službeni glasnik Grada Zvornika broj 16/21 i 1/22).

Jednokratna novčana pomoć za prvorodeno i drugorođeno dijete je 400 KM, dok za trećerodeno i četvrtođeno 600 KM.

Zaštita od nasilja u porodici

Nasilje nad ženama, kao široko rasprostranjena pojava u bh. društvu i globalno, zahtijeva poseban odgovor i tretman. U tom kontekstu, Vijeće Evrope je donijelo Konvenciju o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, poznatu kao Istanbulska konvencija.

Bosna i Hercegovina je ovu konvenciju potpisala i ratifikovala, a njenu provedbu nadgleda Grupa eksperata Vijeća Evrope za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (GREVIO). Nadzor nad provedbom Konvencije vrši se na temelju izvještaja o provedbi, koji podnosi država, dok alternativni izvještaj mogu dostavljati i nevladine organizacije. U konačnici, GREVIO donosi evaluacijski izvještaj i upućuje preporuke državi. Za BiH, GREVIO je to učinio **2022. godine**, obavezujući državu da do decembra 2025. godine dostavi izvještaj o poduzetim mjerama radi implementacije datih preporuka. **Za razliku od nekih drugih instrumenata za zaštitu ženskih prava, ovaj ne omogućava ženama da se direktno obrate GREVIO-u s navodima o kršenju Istanbulske konvencije.** Međutim, **žene žrtve nasilja mogu se obratiti Evropskom sudu za ljudska prava u slučaju povrede ljudskih prava i temeljnih sloboda, kao što su pravo na život, zabrana mučenja, pravo na privatni i porodični život, zabrana diskriminacije i slično.**

U oba entiteta doneseni su zakoni o zaštiti od nasilja u porodici (Službene novine FBiH broj 13/20 i 21/75 i Službeni glasnik RS-a broj 102/12, 108/13, 82/15 i 84/19).

Ovi zakoni propisuju zaštitne mjere za žrtve nasilja u porodici koje se izriču protiv počinitelja nasilja, kao i one koje se izriču u korist žrtve nasilja u porodici, uključujući mogućnost privremenog smještaja u sigurnu kuću. Zaštitu od nasilja pružaju i drugi zakoni, naročito krivični zakoni entiteta. Na nivou entiteta, također, postoje strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici (u **FBiH** za period 2024–2027, a u **RS-u** za period 2020–2024), a njihovu provedbu nadziru entitetski gender centri. Pored toga, zaštita od nasilja u porodici osigurava se u krivičnim zakonima, kao i u Zakonu o ravnopravnosti spolova BiH.

Entitetski zakoni o zaštiti od nasilja u porodici na različite načine definiraju nasilje, s tim da zakon RS-a ne zatvara listu radnji izričitim navođenjem svih nasilnih aktivnosti, već na kraju propisuje da je nasilna radnja i „svaka druga radnja koja predstavlja nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici“.

Nasilje obuhvata sljedeće radnje (član 7 Zakona FBiH i član 6 Zakona RS-a):

1. svaka primjena fizičke sile na fizički ili psihički integritet člana porodice,
2. svako postupanje jednog člana porodice koje može prouzrokovati ili izazvati opasnost da će prouzrokovati fizičku ili psihičku bol ili patnju,
3. prouzrokovanje straha ili osobne ugroženosti ili povrede dostojanstva člana porodice ucjenom ili drugom prinudom,
4. fizički napad člana porodice na drugog člana porodice, bez obzira na to da li je nastupila fizička povreda ili nije,
5. verbalni napad, vrijeđanje, psovanje, nazivanje pogrđnim imenima, te drugi načini grubog uznemiravanja člana porodice od drugog člana porodice,
6. seksualno uznemiravanje,
7. uhođenje i svi drugi slični oblici uznemiravanja drugog člana porodice,
8. oštećenje ili uništenje zajedničke imovine ili imovine u posjedu,
9. upotreba fizičkog nasilja ili prouzrokovanje straha s ciljem oduzimanja prava na ekonomsku nezavisnost zabranom rada ili držanjem člana porodice u odnosu zavisnosti ili podređenosti,
10. upotreba fizičkog i psihičkog nasilja prema djeci i zanemarivanje u njihovom odgoju,
11. fizičko i psihičko nasilje prema starim, iznemoglim osobama i zanemarivanje u njihovom njegovanju i liječenju,
12. nasilna izolacija ili ograničenje slobode kretanja člana porodice i
13. propuštanje dužne pažnje i nepružanje pomoći i zaštite članu porodice i pored obaveze prema zakonu.

Zakon RS-a propisuje i sljedeće radnje kao oblik nasilja:

1. onemogućavanje pristupa zdravstvenoj zaštiti i njezi,
2. odgajanje djece na način ponižavajućeg postupanja,
3. oduzimanje djece ili izbacivanje iz stana člana porodice ili porodične zajednice,
4. iscrpljivanje radom, izgladnjivanjem, uskraćivanjem sna ili neophodnog odmora članu porodice ili porodične zajednice,
5. nepridržavanje odluke nadležnog organa kojom je utvrđen lični kontakt djece s roditeljima,
6. zadržavanje putne isprave ili nekog drugog dokumenta člana porodice ili porodične zajednice,
7. svaka druga radnja koja predstavlja nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici.

Protokol postupanja u slučaju nasilja u porodici u FBiH je sljedeći:

(1) prijava nasilja se podnosi nadležnoj policijskoj upravi (Zakon FBiH propisuje obavezu svih, a naročito nekih izričito pobrojanih da prijave nasilje, dok propust da se ono prijavi predstavlja prekršaj)

(2) policijska uprava odmah izlazi na lice mjesta –

(3) policijska uprava je obavezna lišiti slobode svaku osobu za koju postoje osnove sumnje da je počinila nasilje u porodici, uz ispunjenje uvjeta iz zakona o krivičnom postupku

(4) zahtjev za izricanje zaštitnih mjera koji podnosi policijska uprava ili izuzetno tužilaštvo nadležnom sudu (prema mjestu na čijem području žrtva nasilja ima prebivalište ili boravište) u roku od 12 sati od saznanja za nasilne radnje –

(5) nadležni sud u roku od 12 sati od prijema zahtjeva dužan je o njemu odlučiti i donijeti rješenje, kojim može izreći više od jedne zaštitne mjere –

(6) rješenje o izricanju zaštitnih mjera se dostavlja bez odlaganja osobi kojoj su one izrečene, podnosiocu zahtjeva, organu nadležnom za izvršenje zaštitne mjere i žrtvi nasilja u porodici –

(7) organi nadležni za izvršenje zaštitne mjere prate njeno izvršenje, o tome obavještavaju sud, te predlažu prekid ili zamjenu drugom mjerom –

(8) policijska uprava podnosi prekršajne prijave zbog kršenja zaštitnih mjera –

(9) policijska uprava podnosi izvještaj zbog izvršenja krivičnog djela nadležnom tužilaštvu.

Protokol postupanja u slučaju nasilja u porodici u RS-u je usaglašen između šest ministarstava i objavljen u Službenom glasniku RS-a 2022. godine:

(1) prijava nasilja se podnosi nadležnoj policijskoj upravi (Zakon RS-a propisuje obavezu svih, a naročito nekih izričito pobrojanih da prijave nasilje, dok propust da se ono prijavi predstavlja prekršaj) -

(2) nadležni policijski službenik je dužan da o prijavi odmah obavijesti centar za socijalni rad, koji pruža socijalnu zaštitu i psihosocijalnu pomoć žrtvi -

(3) o izvršenom nasilju u porodici policijski službenik obavještava nadležnog javnog tužioca, koji u konačnici odlučuje o podizanju optužnice -

(4) po svakoj prijavi nasilja, policijski službenik vrši procjenu rizika -

(5) policijski službenik ili centar za socijalni rad ili žrtva nasilja podnose prijedlog za izricanje hitnih mjera zaštite, koje se izriču u roku od 24 sata od podnošenja prijedloga -

(6) hitne mjere zaštite izriče sudija prekršajnog odjeljenja nadležnog osnovnog suda -

(7) na prijedlog istih lica, sud u prekršajnom postupanju može izreći zaštitne mjere u roku od 30 dana od dana podnošenja prijedloga -

(8) rješenje o izricanju zaštitnih mjera se dostavlja u roku od tri dana organu ili ustanovi nadležnoj za sprovođenje zaštitne mjere -

(9) organi nadležni za izvršenje zaštitne mjere prate njeno izvršenje, o tome obavještavaju sud, te predlažu prekid ili zamjenu mjere

(10) policijska uprava podnosi prekršajne prijave zbog kršenja zaštitnih mjera.

Žrtve nasilja se smještaju u sigurnu kuću radi osiguranja fizičke zaštite i ostvarivanja prava i interesa žrtve nasilja u porodici, bez straha i opasnosti po život. Smještaj je ograničen na šest mjeseci, a taj rok može biti produžen uz pisanu saglasnost organa starateljstva (u RS-u to produženje može trajati još šest mjeseci). Treba napomenuti da je smještaj u sigurnim kućama osiguran bez bilo kakvih troškova za žrtve nasilja. Ukupno na teritoriji BiH postoji osam sigurnih kuća.

U FBiH postoji pet ženskih nevladinih organizacija koje nude zaštitu ženama žrtvama nasilja u porodici:

**“Fondacija lokalne demokratije”
Sarajevo**

Bravadžiluk bb, 71000 Sarajevo
033/237-240 033 236-899
adl@bih.net.ba
www.fld.ba

Udruženje “MEDICA” Zenica

Krivače 40, 72000 Zenica
032 463-920
medica1@bih.net.ba
www.medicazenica.org

**Udruženje “Žene sa Une”
Bihac**

Krupska 26, 77000 Bihac
037 220-855
zene-una@bih.net.ba
www.zenesaune.org

“Vive Žene” Tuzla

Alekse Šantića bb, 75000 Tuzla
035 224-310 035 224-311
vivezene@bih.net.ba
www.vivezene.ba

Udruženje “Žena B&H” Mostar

Ivana Krnelja 3, 88000 Mostar
036 550-339 036 558-525
036 558-526 036 550-023
zenabih@bih.net.ba - [Facebook](#)

U RS-u postoje sljedeće sigurne kuće:

**Fondacija Udružene žene
Banja Luka**

Kalemegdanska 18,
78000 Banja Luka
051 463-143
fondacija@udruzene-zene.org
<https://udruzene-zene.org/>

**Udruženje građana
“Budućnost” Modriča**

Živojina Mišića 4a,
74480 Modriča
053 820-701
buducnostmd@yahoo.com
<https://buducnost-md.org/>

**Fondacija “Lara”
Bijeljina**

Beogradska 38,
76300 Bijeljina
066 810-800
fondacijalara@gmail.com
<https://www.fondacijalara.com/>

Riječ-dvije na kraju

Nadamo se da ste tokom čitanja ovog priručnika shvatile koliko je važno poznavati svoja ekonomska i socijalna prava te razumjeti načine na koje ih možete ostvariti.

Oснаžene znanjem o zakonodavnom okviru i praktičnim procedurama, vjerujemo da ćete biti spremnije zauzeti se za sebe, svoju porodicu i svoju zajednicu.

Ovaj priručnik pruža ne samo informacije, već i alate koji vam mogu pomoći da uvidite kako se prava mogu primijeniti u svakodnevnom životu. Posebno smo ponosni što smo kroz studije slučaja i primjere iz lokalnih zajednica u BiH prikazali kako zajednički napor i edukacija mogu dovesti do promjena.

Vjerujemo da će vas sadržaj inspirisati da iskoristite mogućnosti koje su pred vama i da ćete kroz prepoznavanje i primjenu svojih prava osnažiti ne samo sebe, već i druge žene u svojoj sredini. Naš cilj bio je da ovaj priručnik ne bude samo vodič, već i izvor motivacije da postanete ambasadorice promjene u svom okruženju.

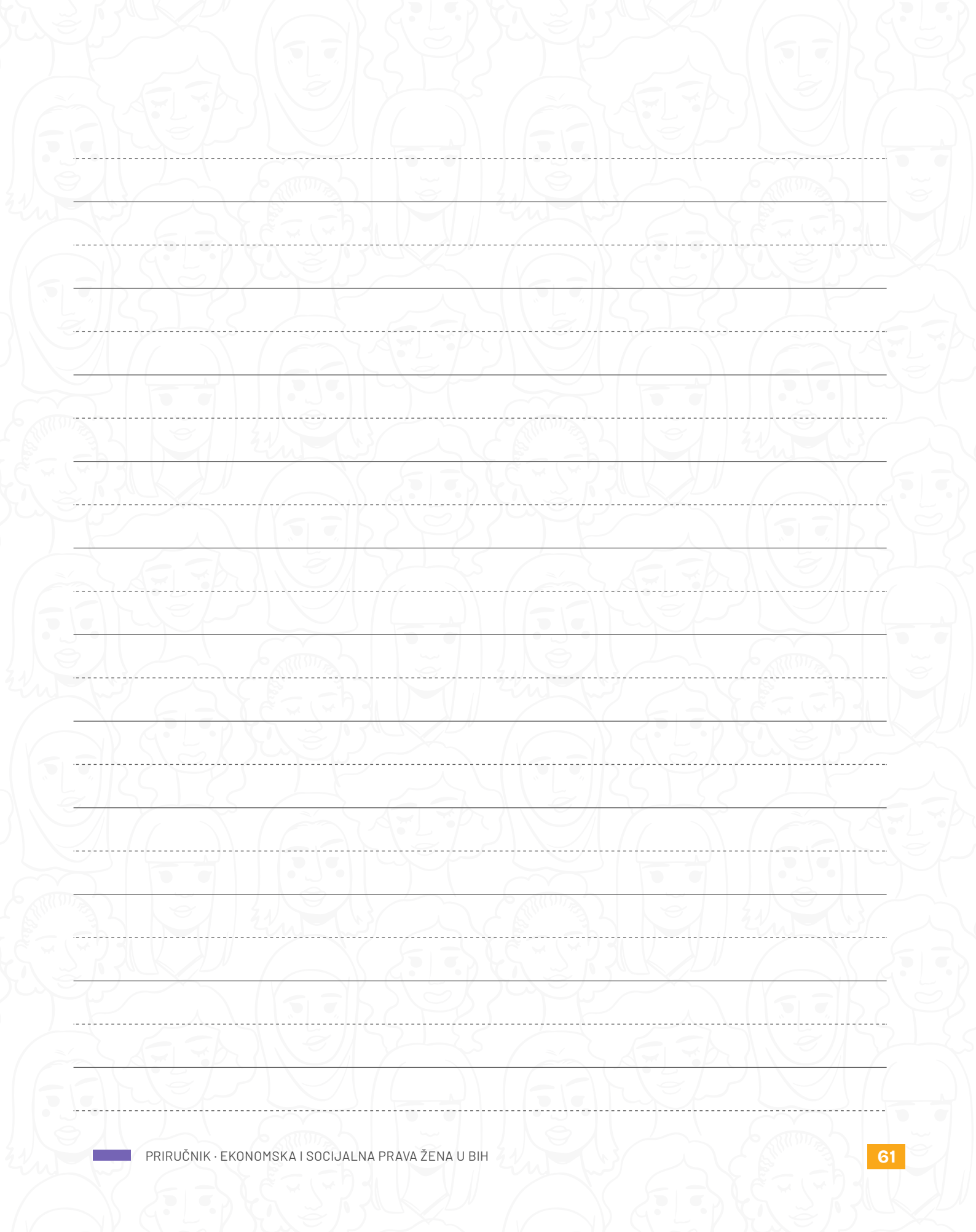
Sretni smo ako smo na tom putu dali svoj doprinos i radujemo se pričama o uspjehu koje ćete pisati koristeći ovo znanje.

Sretno!

Bilješke

Handwriting practice lines consisting of solid top and bottom lines with a dashed midline, repeated across the page.

Handwriting practice lines consisting of solid top and bottom lines with a dashed midline, repeated across the page.

**Ekonomska
i socijalna
prava žena
u BiH**

PRIRUČNIK